

ТВОРИ СТЕПАНА РУДАНСЬКОГО.

ТОМ I.

Ч. II.

ПІСНІ. ПРИКАЗКИ.
ПРИСЛІВ'Я. БАЙКИ.
ЗАГОЛОВКИ „СЬПІВОВОК“.

ВИДАННЄ М. КОМАРА.

КОШТОМ ВИДАВЦЯ.

У ЛЬВОВІ, 1895.

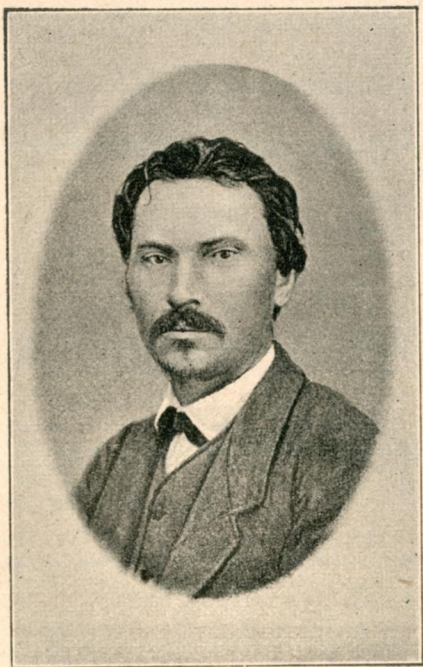
З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка.
під зарядом К. Беднарського.

Зр

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И-36 339

И. 21481/1

Степан Руданський.

С. Руданський безперечно один з видатніших наших поетів, та, на жаль великий, життя його склалося так тяжко, що не встиг він розвинути всю силу своєї поетичної здатності, не встиг навіть виявити світові свої поетичні твори, котрі здебільшого так і зосталися в рукописах навіть до цього часу, а деякі, мабуть, і на віки загубилися. „Порвалося і порозсипалося дороге намисто, каже д-р Огоновський в своїй „Історії літератури“; деякі зерна незабаром знайшлися і збереглися від загибелі, інші-ж покотилися геть далеко, шкода й думати, щоб зібрати їх усі“. За життя Руданського було надруковано в „Основі“ всього на всього шість п'єс з перших його поетичних творів. Тим часом деякі його п'єси давно вже сталися здобутком цілого народу на всьому просторі української Руси. Його пісню „Повій вітре на Україну“, скомпонована ним ще в дуже молоді літа, співалася скрізь на Україні і в Галичині, її можна почути і в панських будинках і серед простого люду, де вона передається з уст в уста, як пісня народна, невідомо ким і коли зложена, та й серед інтелігенції української не багато хто відає імя автора. Так

саме другу його пєсу „Засїдатель“ доволї часто можна почути від народу, через що вона й попала в деякі етнографїчні збірники, як пісьня народня, записана в декількох місцях. Або кому напр. не доводилось чути його приказку „Вареники“? Надрукована вона вже пісьля смерти поета в жур. „Кїевская Старина“, а до того трохи мабуть чи не кожному доводилось не раз чути сю пєсу в устному переказї чи в сьпівї або бачити переписаною в альбомах, що були колись в такїй модї на Україні. Чи багато-ж у нас таких поетів, котрих вірші стали ся народніми ще за довго до надрукування їх, як се стало ся з віршами Руданського? Вже се одно сьвідчить про велику поетичну здатність поета, котрому напевне судилась би велика слава, коли-б життя його склало ся хоч трохи краще і коли-б не такі тяжкі були громадські обставини, серед яких довелось йому звїкувати свій недовгий вік. На його поетичні твори звернули увагу ще за часів „Основи“, але пісьля „Основи“ довго і довго не бачимо в печатї нічого з творів Руданського і тільки з того часу, як Н. Г. Волинський, спасибі йому, видав в Кїїві в 1880 році невеличку збірку пісень Руданського („Сьпівомовки“), його поетичні твори від часу до часу стали появляти ся в „Кїев. Старинї“ і в галицьких виданнях, особливо в „Зорї“ за 1886 рік,

де була надрукована доволі значна збірка невідомих в печаті пєс Руданського. А про все те треба сказати, що й до сего часу ми знаємо дуже і дуже невелику частину з того великого поетичного скарбу, який лишився після Руданського. Не раз доводилось нам читати в різних виданнях, не раз і чуткою траплялося дознавати ся про рукописи Руданського, в котрих маєть ся багато нових його, недрукованих досі, поетичних творів; про се-ж саме свідчить і той рукопис, який недавно пощастило міні добути від приятеля покійного поета — І. Яцімирського.

Рукопис сей складаєть ся з двох товстих зшитків звичайного книжкового формату 8^о, писаних власноручно Руданським, котрий, як видно, ще в 1860 році лаштував свої твори до видання, та так, бідолаха, і залишив свою думку. Певне, що та сама лиха година, що весь вік стояла йому на перешкодї, і на сей раз зупинила се діло. Обидва зшитки оправлені вже п. Яцімирським в одну книжку, мають спільний заголовок: „Нива. Козака Вінка Руданського. Київ 1860“, з епіграфом: „І на віку, як на довгій ниві, різного буває. Людська приповідка“, мабуть за тим, що в сю збірку ввійшли вірші за дев'ять років — з 1851 аж до 1860 року, а ще більше може через те, що бачимо тут і ліричні пєси, і деякі переклади, байки, приказки і навіть опові-

дання, записані з уст народа. До обох зшитків додані подрібні заголовки, котрі подають доволі цікаві звістки до історії літературної діяльності Руданського.

Тож подаємо тут найголовніші заголовки і звістки. 1-й зшиток: I. *Піснї*, всіх 15, датовані 1854—1858. II. *Байки і приказки*, всіх 57, всі з датами 1857—1858 р. III. *Неблизці*, всіх 6: Два трупи — 1851 р., Вечерниці — 1852 р., Іван і Гануська — 1853, Хрест на горі — 1854, Примушене кохання — 1854 і Люба — 1854. IV. *Лірникові думи* (1856 р.): 1. Преслівя. 2. Дума перша — Початок світа. 3. Дума 2 — Велетні. 4. Дума 3 — Давид. 5. Дума 4 — Солоні і 6. Дума 5 — Бог на землі. V. *Цар-Соловей* (1857), складається з 4 частин без особливих заголовків. 2-й зшиток: I. *Піснї*, всіх 3. II. *Байки*: а) Байки світовії в співках (Заголовки ті-ж самі, що в „Лірникових думах“); б) Байки світовії в людських оповідках, всіх 33. III. *Приказки*, з розділами: на Жидів, на Циганів, на Німців, на Турків, на Ляхів, на Москалів, на попів, на панів, на ксьондзів, на себе самих, всіх 96. [Другий зшиток увесь без дат].

Як бачите, зміст дуже багатий і розмаїтий, та, на превеликий жаль, далеко не все дійшло до нас, що маєть ся в тих заголовках, певне, що п. Яцімирському достали ся

неповні зшитки. Так, порівнюючи заголовки з змістом 1-го зшитку, знаходимо цілком тільки перші два поділи: Піснї і Байки та приказки, а останніх трьох [Небилиці, Лірникові думи і Цар-Соловей] зовсім немає, так само, як в 2-му зшиткові немає першої частини другого поділу: Байки сьвітові в сьпівах, що певне було переписане в якомусь іншому зшиткові, як се видно з того, що зараз же після заголовка приписано:

„На полудні, де картати і т. д. usque ad:
Зачав сьпіви він сьпівати,
І на ліру грати“.

З тих звісток, які мають ся в наведених заголовках, можна з певност'ю сказати, що С. Руданський писав дуже багато і що з його поетичних творів далеко не все дійшло до нас, та й з того, що збереглось, і досі далеко не все надруковано. Почав він писати ще в 1851 році, коли був в семінарії, і перші його літературні твори були якісь „Небилиці“, зати́м до семінарського часу належать піснї і романи: Ти не моя, Чорний кольор (1854 р.), Повій вітре на Україну (1855) і т. д., але найбільше всього писав він за час 1856—1858 р., коли був вже в Петербурзі студентом Медико-хірургічної Академії, яким часом датовані і „Лірникові думи“ і „Цар-Соловей“ і всі так звані „Приказки“, котрі, до речі дода́м, ні́где в сіх рукописах

він не називає „Сьпівомовками“, як назвав чомусь в пізнішому рукопису, що був в руках Н. Волинського, а як в першому, так і в другому зшиткові називає скрізь „Приказками“ і така назва цілком народня і найбільше підходяща до таких утворів, котрі здебільшого основані на народніх приказках, анекдотах і т. д.

Що воно за „Небилиці“, з котрих почалась літературна діяльність С. Руданського, ми не знаємо; скоріше всього, що вони загубили ся, як дуже давні і самі ранні вірші, котрим може і сам автор не давав особливої ціни, принаймні, як видно з заголовків „Небилиць“, ні одна з них до сього часу ненадрукована і звісток про них в інших рукописах, про які ми чували, немає. Про пєсу „Лірникові думи“ маємо коротеньку звістку в книжці д. Шейковського „Опытъ южно-русскаго словаря. К. 1861“, котрий на ст. 145 називає сю пєсу поемою, навіть „величною“ і щиро народною і приводить з неї один уривок „Про бусла“. Порівнюючи заголовки сїєї поеми, як визначено в IV. поділі 1-го зшитку і в II. поділі 2-го зшитку, можна сьміло сказати, що „Лірникові думи“ теж саме, що і „Байки сьвітові в сьпівах“ і написані на основі того самого материялу казочно-апокріфічного змісту, що Руданський записав від народа і завів в свою збірку під заг. „Байки

світоті в людських оповідках“. До цієї-ж думки наводить і надрукований в словарі Шейковського уривок „Про бусла“, бо такий самий народній переказ знаходимо в „Байках в людських оповідках“ і в передмові до цього поділу Руданський пише так: „Як писав я в снівах світотії байки, то мав я собі на умі — в кожній оповідці витримати силу людської зміслової утвори, а для того кожду оповідку розказати так, як вона міні була розказана“. Частина цього матеріялу надрукована в книжці „Малорусскія народныя преданія и рассказы“, що вийшла в Кїіві в 1876 році, а решта дожидає свого часу. Вже з того, що надруковано, можна бачити — о скільки цікавий і цінний сей матеріял, а як мистецьки переробив його Руданський в своїй поемі „Лірникові думи“ чи в „Байках світових в снівах“ — про се може свідчити хоч би той невеликий уривок „Про бусла“, що д. Шейковський наводить в своїйому Словарі. Тож дуже велика шкода буде, коли цієї поеми не знайдесть ся в інших рукописах, про які не раз доводилось чувати. Про поему „Цар-Соловей“, що те-ж, мабуть, десть загубила ся, я чув дещо від д. Ніщинського, котрому сам Руданський читав сю поему в 60-тих роках. Д. Ніщинський дуже хвалить сю поему; по словам його, Руданський мав на меті в сій поемі змалювати від-

носини Словян проміж себе і до інших су-
межних народів, та, на жаль, д. Ніщинський
не памятає фабули сієї поеми. Про переклади
С. Руданського з грецької, латинської і ро-
сійської та староруської мови [Іліяда, Ене-
їда, Війна жаб з мишами, Демон і Слово
о полку Ігоря], так само і про його поеми
з історії України в нашім рукопису ніяких
звісток немає; певно, що коло сіх праць він
заходив ся вже пізнійше.

Рукопис Руданського я перевірів з бі-
бліографічним списком його творів, надруко-
ваним д. Франком в 6. ч-лі „Зорі“ за 1886
рік, і знайшов в сьому рукопису коло сотні
пес, котрі до сього часу нігде не були на-
друковані. Предкладаючи на увагу шановних
земляків сі, досі не знані, поетичні твори од-
ного з видатнійших наших поетів, бажав би
я тим способом заохотити і всіх властителів
рукописів Руданського, щоб і вони так само
подали звістки про свої рукописи і поділи-
лись з земляками тим, що вони мають нового,
досі невідомого з його творів. Тільки тоді,
коли всі рукописи Руданського будуть відомі,
коли все, що єсть в них нового, буде надру-
ковано, тоді тільки і можна буде сподівати
ся повного видання всіх писань Руданського,
як самостійних, так і перекладів, і тоді тіль-
ки визначить ся те поважне місце, яке по-
винен осягти Руданський в нашому письмен-

стві. Тож друкуємо нові поетичні твори Руданського, тримаючись того порядку, який сам він визначив, і зберігаючи при сїм всі особливости його мови, без жадних одмін і поправок.

М. Комар.

I.

П І С Ь Н І.

1.

Преслівля.

Петропіль 18 $\frac{VII}{10}$ 59

Спив до дна я прикрій кілих
 За здоровля долі
 І з похміля моє серце
 Розривають болю.
 На що-ж, мила, мої думи,
 На що твої чари,
 Коли з ними враз по серцю
 Бродять чорні хмари?
 Правда, мило міні було,
 Як ти обіймала
 І опушане покрівля
 З думки підіймала.
 І на розум накидала...
 Правда, мило було!...
 Моє серце в цілім морі
 Роскоші тонуло.

Я забув про все на світі,
 На все не вважав-ем,
 Я й себе забув самого,
 Мало памятав-ем.

Спамятав ся, — а ти счезла...

Розум холодіє,

Лиш нещасна моя думка

Росте та повніє.

В яким смутку, в яким жалю

З нею я блукаю,

В яких болях на чужині

На світ породжаю.

Породжаю, оглядаю...

Міла моя, міла,

Чи ти мене, моя міла,

Не щиро любила?

Чи я тебе, моя міла,

Не любив, як треба?

Чи то міні така доля

Випала із неба?...

Чого-ж дума така пішна?

Чого-ж слово бідне?

Дитя моє недоспіле!

Дитя моє рідне!

Згубив би я тебе разом,

Як час *) свого сина,

Але може тебе прийме

Мати Україна!

*) Грецький *χρόνος* = бог часу.

2.

Ти не моя.

Ти не моя, дівчино дорогая!

І не міні краса твоя:

Віщує думонька смутная,

Що ти, дівчино, не моя!

Ти не моя! — За личко гарне

Справляє хтось колодії...

Мої-ж літа проходять марно,

Бо ти, дівчино, не моя!...

Ти не моя! І брови чорні

Милує інший, а не я,

І інший хтось тебе пригорне,

А ти, дівчино, не моя!...

Ти не моя; — но що-ж я маю?

Чим похвалюсь тобі і я?

Хіба лиш тим, що тя кохаю;

Но ти, дівчино, не моя!...

Ти не моя, голубко сіва!...

Щаслива доленька твоя,

Моя же доля нещаслива;

Бо ти, дівчино, не моя!... (1854).

3.

Чорний кольор.

[З польського.]

Щоб співати кольор чорний

Дала-сь голос твій.

І тобі їдній покорний
 Я сьпіваю ко́льор чо́рний,
 Бо то ко́льор мій!

Сумне́ моє життя́ бу́ло,
 Як і ко́льор той!...
 Як згадаю то, що бу́ло,
 То що бу́ло й не мину́ло, —
 Вмию ся сльозо́й!...

І тепе́р я сирото́ю!
 То пе́вная річ!
 Нема се́рденьку поко́ю,
 Воно сумне́, як поро́ю
 Осі́нняя ніч...

І чека́є життя́ чо́рне
 Сироту́ мене́;
 Бо як міла не приго́рне,
 Як гадаю, життя́ чо́рне,
 Як сме́рть не мине́.

І при гробі́ не запла́че
 Ніхто́ в чужині́,
 Хіба чо́рний кру́к закра́че,
 Чо́рна хма́ронька запла́че

 До́щем по міні́.
 Тя́жко, тя́жко, що на гробі́
 До су́дного дня́
 Не при́йде ніхто́ в жало́бі,
 Не подума́є на гробі́,
 Хіба ніч їдна́. (1854).

4.

Не згадаю гадки,
 Не змишлю я місли!...
 Як чорнії хмари
 Чорні думи звисли!

Порадь, ма́ти, що ді́яти,
 Ой чи жи́ти, чи вми́рати?
 Порадь, моя́ ма́ти!

Роспукає се́рце,
 Камені́ють гру́ди...
 Скажи́, моя не́не,
 Що зо мно́ю бу́де?

Ка́жуть люди́ — в сьві́ті ча́ри;
 В сьві́ті лю́ди, не Тата́ри,
 Не бу́деш без па́ри!

Ой сьві́те мій, сьві́те!
 Лушпи́на орі́ха!
 Де твої́ роско́ші,
 Та де твоя́ вті́ха?

Нудно́ в тобі́, як в нево́лі,
 Тільки му́ка, тільки бо́лі,
 Ні во́лі, ні до́лі!

І ви, мої́ лю́ди,
 Лю́ди — не Тата́ри,
 Чи хоч раз ви ру́ку
 Сироті́ пода́ли?

Кому́ го́ре — го́ре й бу́де,
 Други́м жа́лю не прибу́де...
 Лю́ди-ж мої́, лю́ди!

На о́коло гля́неш, —
 Та й ка́мінем ста́неш,
 А на се́бе гля́неш, —
 Як би́ліна вя́неш.

Лист за лі́стом опада́є,
 Рік за ро́ком уплива́є,
 Наза́д не верта́є!

Не згада́ю га́дки,
 Не змишлю́ я ми́сли,
 Як чо́рнії хма́ри
 Чо́рні ду́ми зви́сли.

Пора́дь, ма́ти, що ді́яти?
 Ой чи жи́ти, чи вми́рати?
 Пора́дь, моя ма́ти! (1854).

5.

Ой ви́йду я у садо́чок, —
 В садо́чку ка́ліна,
 Край ка́ліни шовко́м ши́є
 Лю́бая дівчи́на.

Подивлю́ ся на ка́ліну, —
 Вона́ роспука́є!
 Подивлю́ ся на дівчи́ну, —
 Вона́ обійма́є.

Та́я-ж са́ма ка́лінонька,
 Та вже́ завину́лась,
 Та́я-ж са́ма дівчи́нонька,
 Та вже́ відверну́лась.

Завину́лась калино́нька,
 Та й не роспука́є,
 Відверну́лась дівчи́нонька,
 Та й не погляда́є.

Ой вийду́ я у садо́чок,
 Бúду ви́глядати,
 Чи не вийде́ моя́ мила
 Ру́ти підлива́ти?

Вийшла́ мила, походи́ла,
 Ру́ти не підли́ла,
 Тільки ве́рхи позрива́ла,
 На во́ду пусти́ла!...

Та́я-ж ру́та зеле́ная,
 Та цвѣту́ нема́є,
 Та-ж дівчи́на молода́я,
 Та вже не коха́є.

Стопта́в би я тебе́, ру́то,
 Та з жа́лю не мо́жу;
 Забу́в би я тебе́, мила́, —
 Забу́ти не мо́жу!

Ой вийду́ я у садо́чок,
 Ста́ну кра́й віко́нця,
 Чи не вийде́ моя́ мила
 Ще́ раз до схі́д со́нця?

А ми́лая, як не та́я,
 Спи́ть собі, дріма́є,
 Та ново́го молодо́го
 К се́рцю пригорта́є.

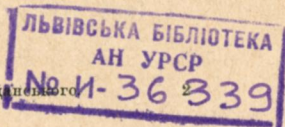
Ті́-ж о́чи, ті́ брóви,
 Та не то́й хлопчи́на;

Та-ж голубка коло нього,
 Та вже не дівчина.
 Прострілив би я вас з лука! —
 Та з лука не палко,
 Положив би вічне спати —
 Та все чогось жалко! (1854).

6.

Козаче, голубче,
 Соколику мій,
 Іще хоч годинку
 Зо мною постій!
 Най гляну, гляну,
 Тяжко заплачу,
 Закім з дороги
 Тебе побачу.
 — Дівчино, рибчино,
 Не плач, не ридай,
 За мною молодім
 Ручок не ламай.
 Де я не буду,
 Я не забуду,
 Бувай здорова,
 Жіво прибуду! —
 „Ой доню, Явдоню,
 Зіллячко моє!
 Чого-ж так змарніло.
 Ліченько твоє?“
 — Ой мати, мати!
 Тяжко вмірати,

Ой а ще ва́жче
 Мило́го жда́ти!
 Давно́ я, давно́ я
 В мило́го була́,
 Вже тая сте́жечка
 Зіллям заросла́.
 Піду, я, ма́ти,
 Зіллячка рва́ти,
 Зіллячка рва́ти
 Мило́го жда́ти!...
 Рвуть зілля дівча́та,
 Віно́чки плету́ть,
 А мої о́ченьки
 Тільки сльо́зи ллють.
 Ой зілля, зілля,
 Чуже́ весілля,
 А моя му́ка
 З мільм розлу́ка!...
 „Дівчи́но, рибчи́но,
 Здоро́ва була́!
 Чи вже́-ж ти, чи вже́-ж ти
 Мене́ забула́?“
 — Я не забу́ла,
 Я не забу́ду,
 Люби́ла вірне́нько,
 Люби́ти бу́ду. (1854).

7.

Зозуля.

[З польського.]

На Подóля з України
 Зозуленька прилітала,
 Прилітала і кувала —
 Вона-ж менé счарувала.

Рвeть ся серце до дівчини,
 До дівчини з України,
 Рвeть ся серце, роспукає,
 Як за нioю спогадає...

Зозуленько, голубонько!
 На що-ж було прилітати?
 Прилітати, чарувати
 І на сльози покидати?

Ти у неньки голубóчки
 Рвеш квітки, плетеш вінóчки,
 А я бідний сиротина
 Засихаю, як билина!...

Ой зіронько, щó із неба
 Поглядаєш в Україні!
 Ти скажи, скажи дівчині,
 Чого мoйму серцю трéба!...

Роскажи, що я горюю
 І що в крику, шуму, гуку,
 Я їдно лиш тільки чую,
 Їдно чую: кú-ку, кú-ку!... (1856).

8.

Серенада.

Сьвітять зорі, закім в полі
Місяць не зійде ..

І всі люди сном заснули,
Тільки дзвін гуде!...

Іден я лиш не дримаю,
Край вікна стою;
І тобі, дівча, співаяю
Про тугу свою!...

Чи спиш, мила, чи дримаєш?
Любко, пробудись!

Пробуді ся — і в віконце
Виглянь, подивись!...

Най погляну на ті личка,
Що палахкотять,
На ті очи, очи чорні,
Що вогнем горять!...

Виглянь, мила, як дримаєш
Най я подивлюсь,
Подивлюсь на білі груди,
К сэрцю пригорнусь!...

Пригорну ся, обівю ся,
Правду спомяну...

І без туги і без жалю
Вічним сном засну. (1857).

9.

Ой чому ти не літаєш,
Орле сизокрилий!

Ой чому́ ти не гуля́єш,
Хло́пче чорнобрівий?

Ой рад би я політа́ти —

Тума́н наляга́є;

Ой рад би я погуля́ти —

Ту́га не пуска́є...

Нема́ щастя ні за мно́ю,

Ні передо мно́ю,

Тільки ту́га за туго́ю,

Журба́ за журбо́ю!...

Хожу́, ну́жу, літа́ трачу

І кінця́ не ба́чу;

Тільки й ле́кше мойму́ се́рцю,

Коли́ я запла́чу.

Ізсиха́ють мої очи

І слю́зів не лле́ть ся,

Тільки ту́га коло се́рця,

Як гадю́ка ве́ть ся.

Ве́ть ся вона коло се́рця,

Се́рце розрива́є,

Уда́рив ся-б в сиру зе́млю,

Земля́ не прийма́є!

Ой піду́ я поме́ж ска́ли,

В мо́ре повалю́ ся!

Як не в мо́рі утоплю́ ся,

В ка́мінь розібію́ ся!....

І злетя́ть ся чо́рні пта́хи,

Сяду́ть на́до мно́ю,

Засьпи́вають „Вічну́ пам'ять“

Над мо́єю журбо́ю. (1857).

10.

Тільки-м роділась, злая недоля
 Стала, сказала без жалю:
 Будеш тужити, серце вяліти
 Тебе я тім благословлю.
 З тої години щастя і долі
 І слід недоля замела,
 Звалив ся камінь тяжкий на груди,
 На серце туга залягла.
 Де ступнєм ступаю, терпіна коле,
 Кров обкипає на ногах;
 Де оком гляну, сумно та темно,
 Ніби намітка на очах.
 Не світить місяць, не гріє сонце,
 Чорніє небо, як земля;
 І як в склепінні міже вмерлими,
 Міже живими ходжy я.
 Злучай ся доле, не жалуй сили!...
 До каплі кров мою іспий!
 І від людий забіте тіло
 Землею темною покрій!... (1857).

11.

Над колискою.*)

Спи дитя моє, ти життя моє!
 Спи дитя моє красне!

*) Ся песа була надрукована в „Зорі“ за 1886 р.
 Ч^о 2. під заг. „Пісьня крепачки над колискою“, але
 тоді вона друкувала ся по переказу д. Познанського,
 як зберегла його память через 25 років; звичайно,

Поки сонечко не запалить ся,
Поки місяць не згасне!...

Спи дитя моє, ти життя моє!

Тільки щастя і долі!

Будеш цілий вік, як той чорний віл,
У ярмі і в неволі!

Тільки губонька залепечеть ся,
Слаба ніженька стане,
Слаба рученька перехрестить ся, —
Твоє горе настане!

Не підеш з дітьми, не побавиш ся
На мякенькім пісочку,
Не прийдеш у сад, не положиш ся,
Не заснеш в холодочку!...

Не з дітьми підеш, панську череду
Поженеш ти на полі!...
Не пісок м'який, стерня гостра
Босі ноги наколо!...

І від сонечка не сховаш ся
За відорану скибу!...
Завялить тебе в полі сонечко,
Як ту вялую рибу!...

І не раз сльоза із очей спадє
На запалені груди, —
І сльозу твою тільки Бог їдє
З неба відіти буде!

що не обійшлося без значних пропусків і помилок.
Тож друкуємо сю песу на ново по власноручному
рукопису Руданського.

Станеш хлопцем ти, станеш парубком
Тобі все їднá дóля:

Череда́ минé, на́йде панщина —

І все тая-ж нево́ля.

І що Бóжий день осаву́ла йде́:

Ти встава́й до робо́ти!...

Ти встава́й, робі́ від неді́леньки

До само́ї субо́ти...

І що Бóжий день бу́деш до́сьвіта

До робо́ти встава́ти;

Свою́ сілоньку ні собі, ні мні,

А пана́м ви́робля́ти.

А там па́нови не вподо́бав ся,

Писарі́ні яко́му, —

Но́ги здіба́ють, ру́ки сплу́тають

І зве́зуть до прийо́му.

Станеш го́лий ти у „Присутстві́“,

Як роді́ла тя ма́ти...

І зачну́ть тебе пани з до́хтором,

Мов ко́ня, огляда́ти...

І забрі́ють лоб — і до це́ркви враз,

Там прися́гу прика́жуть;

У мунді́р уберу́ть, ору́жжя́ даду́ть,

Сьві́т на ві́ки завя́жуть.

Пожену́ть тебе в чужу́ сто́рону,

І зачну́ть муштрува́ти,

І прика́з даду́ть — мо́ву рідну́ю

На чужу́ю злама́ти...

І нало́миш ся, і забу́деш ти

Свою́ мо́ву рідне́ньку,

Спомяне́ш не раз не по рідному
Свою рідну́ю не́ньку...

А при́йде війна́ — зложи́ш голову...

Де ї хт́о похováє,

Не згада́є мир, не спита́єть ся,

Хіба Бог спамята́є!...

Спи-ж дитя́ моє́, ти життя́ моє́!

Спи дитя́ моє́ кра́сне!

По́ки сьві́т стої́ть, поки з міся́цем

Враз і со́нце не зга́сне!... (1857).

12.

М о г и л а.

В степах, де греміла

Козацька́я сила,

Від сьві́та, потопа

Лежала моги́ла;

Лежала моги́ла,

Як тая ца́риця,

Що її́ зашепта́ла

На сон ча́рівниця...

І ста́н є́ї пи́шний

Трава покривала,

І голову́ сонну

Кали́на вби́рала.

І гі́лля кали́ни

Плело́ ся ко́са́ми

І кі́тяхи кра́сні

Спада́ли бинда́ми.

Із лі́вого бо́ку,

Слова́ми і́зрі́та,

Лежала край неї
Камінная пліта.

Чи прошлого память,
Чи тогó, що буде,
Що писано в ній,
Не відають люди.

Нк військо, чорнобиль
Стояв на сторожі,
І пісьні їй піли
Пташенята Божі...

Скажіть міні, люди!
Кому з вас не мила,
Кому з вас не люба
Була та могила?
Зійдіте ся-ж, люди!
Край могили станьте!
Стисніть своє серце —
На могилу гляньте!...

Могила, могила!
Ти пишна могила!
Де діли ся чари?
Краса куди спліла?

Коса із биндами
Лежить край дороги,
Покошене військо
Доломлюють ноги.

Пройшли тяжкі плуги
Через твоє тіло!
І пишнее тіло,
Як вуголь счорніло...

Їдén тільки камінь
 Край тебе біліє,
 Но вже письмо друге
 На нѐму рябіє...

І поле счорніло,
 Коріння зсихає,
 І бусел перістий
 Не скибах ступає!...

Спорóв плуг тяженький,
 Задрáпало рáло,
 І в рани насіння
 Не рідне попало.

Запáло насіння,
 Коріння пускає,
 І силу чужую
 Без жáлю спиває...

І в місяців кілька
 Край тої могили
 З чорнóбильом разом
 Конóплі вродили!...

Чорнобилю много!
 Подивіть ся люди!
 Но Бог сьвятий знає,
 Щó то за рік б́уде!...

Де була калина,
 Там нап́ята б́уда...
 На верх́у могили
 Чорнóбилю гр́уда...

І диміть чорнóбиль,
 Закім запалає...

І „Вічную память“
Божий птах сьпіває... (1857).

13.

Пісньня Хмельницького.

Гей, братя, коза́ки, сідлайте но коні!
Черкніть для охоти вина!
До боку шаблюки, на руки повіддя,
На ноги сталльні стремена!
Не гнути нам шиї, козацької шиї
Під тяжким зелізним ярмом,
Не нюхати диму нещасного краю,
Що вєть ся над нами кругом!
Чи не та в нас сила,
Що в батьків бу́ла?
Не тая шаблюка у нас?
Чи в нас нема коний на степах широких,
Чи вуголь на люльці погас?
Нехай наші коні на чистому полі
Тріпну́ть ся і враз заіржать!
Нехай наші братя молоді коза́ки
На чистєє поле біжать!
Нехай знову бря́зне шаблюка сталля́я
В козацьких зелізних руках!
Нехай знову ляжуть ворого́ві кости
Могилами в наших степах!
А люлька голубка нехай не згасає,
Паліть вражі за́мки круго́м!
Нехай во́рог знає, по вік памятає —
Згну́щати ся над козако́м!... (1857).

14.

Псалом 109.

З під неба рідного в неволю
Над Вавилонські береги
Нас завели з Єрусалиму
Тяжкі наші вороги!

Тимпани, гуслі і цимбали
На вербах висіли чужих!
Ми гірко плакали, ридали —
Не було милости у них!

Вони на сльози не вважали,
Вони казали без жалю:

„Возьміте гуслі і цимбали
Заграйте пісню нам свою!“

Та як нам грати, як співати
Про славу наших перших днів?
Ні!... не дамо ми свої пісні
На сміх заклятих ворогів!...

Розбийте гуслі дорогії!

Порвіть ся струни всі ураз,

Як я рукою на чужині

Доткну ся тільки-но до вас...

Ізсохни ти рука лукава,
Як тиї струни колихнеш,
Закаменій ти, мій язїку,
Як рідну пісню но почнеш!...

А Ти, кому ми так служили,

Твої кохання синї,

Поглянь, поглянь на нас із неба

І день нещасний споманї!

Ти спомяни, як ворог тяжкий
 Невинні душі побивав!
 Як руйнував Твою сьвятиню
 І над руїнами кричав:
 „Копайте стіни Русалима!
 Нівечте Бога і людей!...
 Ведіть в неволю молодята!
 І ріжте старців і дітей!...“
 Щасливий будь, хто вам відплатить,
 Хто й ваші діти розпове,
 І зо сьміхом без серця й жалю
 О перший камінь розіб'є. (1858).

15.

Хлопці - молодці.

Хлопці-молодці!	Музики грають,
Пийте, гуляйте!	Смичками мають;
Жваві дівчата!	Жваві дівчата
Хлопців кохайте!	На вас моргають!...
Весна в рік ідна —	Обійміть дівча,
Згадайте люде!	Котра вам мила!
І в нас другий раз	Танцюйте хлопці,
Весни не буде!...	Поки є сила!
Шумує вино,	Не знати, що рік
І мед, і пиво...	Дівчатам скаже...
Шклянками хлопці!	Може не ідна
Чарка на диво!...	Косу завяже...
Пийте за лічка,	Може й з нас котрий
За чорні брови!	Піде меж люде:
Нехай дівчата	Завяже дівча,
Будуть здорові!...	Господар буде!...

Тоді не порá	Хлопці-ж молодці,
Бúде гуляти,	Пийте, гуляйте!
Не бúде порá	Жваві дівчата
Хлопців кохати...	Хлопців кохайте!

(1857).

16.

Голубонько-дівчинонько.

Голубонько-дівчинонько !
 Зіронько моя !
 Не питай ся, моя мила,
 Чого смúтен я :
 Жíво, жíво того смúтку
 Сама не минéш !...
 От тоді-то, моя мила,
 Мене спомянéш...
 Ой дівчіно моя мила,
 Мій ружóвий цьвіт !
 Ти весéла, сьвітом рада
 Тобі милий сьвіт !...
 Жíво, жíво сьвітом знúдиш,
 Тяжéнько здихнеш...
 От тоді ти моя мила
 Мене спомянéш !...
 Гудуть пчо́ли край віно́чка, —
 Ти як лист дріжіш...
 Ти їх гониш, не відгóниш, —
 І сама біжиш...
 Жíво, жíво під ті сьпíви,
 Як дитя заснеш...

От тоді ти, моя мила,
 Мене спомянеш...
 Ти затопиш очі в очі, —
 Очі не схибнуть!
 Тобі дивно, що чужі
 Від твоїх мигнуть...
 Живо, живо сама глянеш
 І сама мигнеш...
 От тоді то моя мила
 Мене спомянеш...
 Ти спокійно обіймаєш
 Своїх і чужих!
 Як дитина, ти, дівчино,
 Ласти ся до них...
 Живо, живо від чужого
 Руки відвінеш!
 От тоді ти моя мила
 Мене спомянеш...
 Зійде сонце — ти весела
 Других веселіш...
 Прийде нічка, ти в постелі
 Як дитина спиш...
 Живо, живо цілі ночі
 Оком не стихнеш...
 От тоді ти моя мила
 Менé спомянеш... (1858).

17.

Калино-Малино.

Калино-малино,
 Рáснеє дерéвце!

Хто-ж тебе пригорне,
 Дівчинонько серце?
 Тяжёнко здихнула,
 Дівчинонька каже:
 „Той мене пригорне,
 Хто косу завяже!“

Голова хитнулась,
 Коса розвинулась,
 До білої шиї
 Шовком пригорнулась...
 Косо, пишна, косо!
 Хто тебе завяже?...
 Хто мене завяже, —
 То віночок скаже.

Василечку милий,
 Любий та коханий!
 Зелен барвіночку —
 Віночку рутвяний!
 Хто-ж тебе віночку
 Росплітати буде?
 Запитайте люди
 Мої білі груди!...

Місяця підпівня
 Пишні половини —
 Груди, білі груди
 Милої дівчини!

По ким ви здихнете
 Сердешно з півночі?
 По ким ми здихнемо —
 Знають карі очі!...

Ча́роньки дівóчі —
 Горя́ть чорні очі,
 Як в чистому небі
 Зорі опівно́чі!...
 Очі, ясні очі!
 Зорі над зоря́ми!
 По кім ви заллётесь
 Пе́ршими сльоза́ми?
 По кім ми запла́чем —
 Не пита́йте люде:
 Тому перша слізка,
 Хто наш милий буде!
 Спаде́ перша слізка,
 Здохнуть білі груди;
 По кім здихну́ть груди,
 Того́ вінок буде...
 Хто вінок розв'яже,
 Той косу зав'яже!
 Той дівча пригорне,
 Щиру правду скаже. (1858).

18.

Заклята дочка.

[З чеського.]

Мати дочку го́нить
 З постелі ране́нько:
 „Іди ти по воду,
 Моя Ганусе́нько!
 По воду студе́ну,
 Під вербу зеле́ну!...“

Пішла, пішла Ганя
 Під вербу зелену,
 Під вербу зелену.
 По воду студену...
 Но ще для дівчини
 Високі цибрини.
 Дівча не вертає,
 Матінка чекає!
 „Пішла-ж бо ти, доню,
 З серцем промовляє:
 Бодай не вернулась,
 В камінь обернулась!...“
 Відро скаменіло
 Мармором біленьким;
 Дівча здеревіло
 Яв'ром зелененьким.
 І камінь біліє,
 Явір зеленіє...
 Ішли два молодці,
 Обидва бурлаки,
 Обидва і браття
 Браття і сьпівáки.
 Явір оглядають,
 Разом промовляють:
 „Що-сьмо, милий брате!
 Сьвіта ісходіли!...
 Явора такого
 Ще не находіли!...
 А що хіба, братці,
 Вломим по гіллячці!...“

І ідну вламáли,
Диво увида́ли;
Дерево й гілля́ка
Кровю закіпа́ли.
Другу лиш нагну́ли,
Вже й слова́ почу́ли:
„І рвіть по листочку!
Вломіть по гілля́чці,
Лиш серця не ра́нште
Дівчи́ні бідня́ці!
Возьміть, мамі да́йте,
Мамі засьпіва́йте:“
„Закля́ла ти, ненько,
Свою до́чку рідну;
Тепер подиві́ся
На ї долю́ бі́дну!...
Ото гілля́че́ньки
Із її руче́ньки!...
Закля́ла ти, ненько,
Свою до́чку рідну,
Тепер полюбу́йся
На ї долю́ бі́дну!
От тобі листо́ньки
З її голово́ньки!...“
Іду́ть два сьпіва́ки
Та мі́же хата́ми,
Прийшли́ під віко́нде
Недо́брої ма́ми...
Під віко́нцем ста́ли,
Жалі́бно сьпіва́ли!...

Заридала мати:
 „Не грайте, не грайте!
 Мойму серцю туги
 Та й не завдавайте!
 Бо й так тугу маю,
 Що дочки не маю!...“

—•—

П Р И К А З К И.

I.

—❧— ПРО ЖИДІВ. —❧—

19.

Фурманка з жидами.

Возив когось сам госпóдар,
 Назад повертав ся,
 Та й на своє гірке лихо
 З жидами наняв ся...
 Насідало препоганих
 Повнісїнька фура:
 Сруль і Лейба, Мошко й Берко
 І товстая Сура!...
 Коням тяжко, йому гірко!
 Тільки й ласки в Бога,
 Що конята не голодні
 Та суха дорога...
 Їдуть вони, їдні сутки, —
 Оброку не стало!...
 Ідуть другі — вже й дорогу
 Дощем зонсувало!...

Тут і гори наступили,
 Ледве йдуть конята...
 Зліз господар, підпихає,
 Сидять жидинята!...

Стали коні під горою!...

Ані суди Боже!

Вже й ні батіг, ні підмога,

Ніщо не pomoже!...

А жиди собі байдуже,
 До Сури гергочуть,
 Та з бідного хрестяніна
 Сьміють ся, регочуть!...

Але їде Запорожець,

Іде й розважає:

„Та у мене жидова та

Живо позлізає!...“

Вдарив коня нагайкою,

З возом порівняв ся:

„Як ся маєш, вражий сину?“

Сердито озвав ся...

„Памятаєш, як я хлопцем

Возив орендáрів,

А ти моїх орендáрів

Нагайкою спарив!...

Ото-ж тобі, бісів сину!“

Козак примовляє,

Та все жидів через плечі

Нагайкою крає!...

Скочив Лейба, скочив Мошко

І товстáя Сура,

Скочив Сруль і грубий Берко —
 Полекшала фура!...
 Зворушили ся конята,
 Пішли помаленьку!
 „Дай же, Боже, здоровлячко
 Тобі козаченьку!...“
 „Дай же, Боже, здоровлячко,
 Що-сь звів жидовину,
 А то була-б замучила
 Мене й худобину!...“ (1858).

20.

Рабин і Запорожець.

Читав Рабин свої книги
 Двадцять і сім років,
 Перечитав всіх талмудів
 І усіх пророків...
 Читав двадцять і сім років,
 Ні з ким анї слова!
 З ним не сьміла говорити
 Й сама Рабинóва.
 І чи то він свою мову
 За той час забув ся,
 Чи з великої науки
 З розуму хибнув ся?
 А як вийшов уже на сьвіт
 Жидову учити,
 Він зачав уже на мигах
 З нею говорити!...

Чудують ся, дивують ся
 Жиди бородаті, —
 І давай по цілім сьвіті
 Гонців розсилати!...

Ганяють ся гонії всюди,
 Мудрих зволікають;
 Та щось мови його й мудрі
 Не дуже втинають.

Але їде Запорожець,
 Та й почав питати:

„А що у вас жиденята,
 Доброго чувати?..“

Жиди й кажуть козакови:

„Таке й таке діло!...“

— Ет! дурні ви жиденята!“

Козак каже сьміло.

— А скажіть-но, каже, тому

Величному пану,

Що я із ним хоть і зараз

До розмови стану!... —

Пішли жиди до Рабина,

Разом повклякали!...

Доторкнулись його канців,

З страхом запитали:

Чи звелить він козакови

Мовити з собою?...

Рабин тільки подивив ся,

Махнув бородою...

І вернулись жиденята

Козака просити,

Щоби козак із Рабином
Ішов говорити...

Прийшов козак, поклонив ся,
Рабина витає...

Але Рабин встає з крісла
Палець наставляє...

Наставляє, біс то знає,
Чого Рабин хоче!

Але козак йому сунув
Аж два перед очі!...

Кивнув Рабин головою,
Махнув бородою;

Показує йому в гору
Правою рукою!...

— Він у гору! Тра до низу —

Козак розважає,
Та нагнув ся і рукою
В землю утикає!...

Махнув Рабин головою,
Подивив ся всюди,
І складає собі руки
На охрест на груди!...

Тоді козак приступив ся —
Як заїде в пику!

Ціле місто зворухнулось
З галасу та крику!...

Але Рабин знов спокійно
Махнув бородою!

Поклонив ся козакови,
Пішов з жидовою.

Приступили жиденята,

Рабина питали:

„Що пан Рабин з Запорожцем
Розмовляти мали?“ —

І сів Рабин коло школи

Та й став говорити:

„Я питав ся хто-б тебе мав
Такий сотворити?...

А він мало так казати:

Що питати много? —

Той мене мав сотворити,

Хто тебе самого!...

О, герехт! Що правда, правда!

Я ще став питати:

Хто-б то був, щб мав над нами

Небо збудувати.

А воно пак так розумно

Мінї відказало:

Той і небо, хто і землю

Сотворити мало!...

Я ще став йому казати,

Що Бог не гнівливий,

А воно міні сказало,

Що і справедливий!...“

Підступили й наші люди,

Козака питали:

А що то він і з Рабином

Розмовляти мали...

— А що-ж, люди? Та жид жидом:

Я лиш показав ся,

А він пальцем вже до ока
Міні добирав ся...

То мене-то не схитрити,

Знаю чого хоче;

Та йому аж два козацьких

Сунув перед очи!...

Бачить Рабин, не злякає!

Повішаю! каже;

А я тебе, йому кажу,

Закопаю, враже!

А він каже: звяжу руки!

Чи чули огиду?...

А я його за то в пику:

Брешеш, вражий жиду!... (1858).

21.

Бородатий хусит.

На підсїні в малій хатї

Сидить старий хусит,

В опівночі над талмудом

Бородою трусить.

І як рабин зачитав ся,

Читає, читає!...

А з підсїня Запорожець

В вікно заглядає...

Заглядає, та гадає,

Чим би пожитись;

Але в жида всюди голо

Куди подивитись.

Тільки сам він бородатий,
 Борода до пуна,
 Та книжок його жидівських
 Кругом ціла купа...
 Замишляє Запорожець
 Жида підголити,
 І що раз — то голоснійше
 Почав говорити:
 „Хто-но тільки великую
 Бороду кохає,
 Той ніко́ли великого
 Розуму не має!“
 Чує хусит бородатий,
 Перестав читати...
 Аж тут йому голоснійше
 Хтось почав казати:
 „Хто-но тільки великую
 Бороду кохає,
 Той ніко́ли великого
 Розуму не має!“
 Подивився жид на себе,
 Бородою трусить:
 „Гирсти? як-то? то я дурень?
 Дурень — старий хусит?...“
 І до свічки бородою!...
 Спалив половину...
 Але знов він чує голос
 В ту-ж саму годину...
 Знов борода над свічкою
 Запалахкотіла,

І в минуті счезла з димом
 До самого тіла!...
 Засьміяв ся Запорожець,
 Пішов собі спати...
 Але хусит сидить бідний
 Та й став розважати:
 „Правду воно говорило,
 Правду пак казало,
 Бо й я з своїм бородою
 Розуму не мало!...
 Борода такого мати,
 Так його любити...
 І над єввічком, над тим єввічком
 До губа спалити!...
 Ай, веймір! що Сура скаже?
 Що всі люди скажуть?...
 О, то дурень старий хусит!
 Ще й з рукім покажуть...” (1858).

22.

Що то мати, що то діти.

Ходить жидок по ярмарку
 Поміже возами,
 Нудибає чоловіка —
 Стоїть з гарбузами...
 Жидок з роду ще не бачив:
 „А що то?“ — питає.
 — А що-ж? Яйця кобилячі! —
 Той відповідає...

„Як то? гирсти? з того яйцю
Малий коник буде?...“

— А ти-ж думав, що лошата
Звідки беруть люди?

Знесе яйце худобина,
Хрестянин збирає,
Та як квочка на ті яйця
Сідалом сїдає!...

„А ну, ну, Іванцю серце!...“

А що тобі дати,
Щоб ти міні з того яйцю
Зробив лошеняти?“

— Та за теє що висижу
Буду їсти й пити...

А за яйця уже, жїдку,
Треба заплатити!...

„А по чому-ж в тебе яйця?“

— Не знаєш по чому?

По карбованцеві кожде,

Ще й по золотому!... —

Заплатив жидок за яйця

Везе до коршомки...

Поскладав їх коло груби,

Постелив соломки...

Садовить на них Івана...

Дає їсти й пити...

А сам хирний переходить

В другу коршму жити...

Сидить мужик у коршомці,

Грошенята має,

Спить кохано на соломі,
 Їсть та попиває...
 Пересидів цілу зиму,
 Далі що робити?...
 Утікти-б-то.... та як зловлять,
 Будуть шельми бити...
 Думав, думав, та й роздумав:
 Перетер соломку,
 Та розмахав з нею губку,
 Підпалив коршомку...
 Горить коршма в опівночі!
 Мужик вибігає...
 Та бігає наоколо,
 Як мати ридає...
 Позбігались орендарі...
 Де вже погасити?
 А Іван тут коло коршми
 Давай голосити:
 — Яйця-ж мої, любі, милі!...
 А я-ж ваша мати!...
 А я-ж думав, що потіху
 Буду із вас мати!...
 А я-ж думав, що підмога
 Міні із вас буде!...
 А я-ж думав, мої діти,
 Що з вас будуть люде!...
 І промовив з подивлінням
 Жидок бородатий:
 „Що-то діти, що-то діти!
 А що-то їх мати!...“ (1858).

23.

Штукою зайшов.

Росхитав ся жид на сабаш,
Бородою має...

Не своїми голосами

„Тефиліт“ читає...

Коло нього стоїть мовчки

Його жінка гожа...

Але входить до коршомки

Козак з Запорожжя...

— Як ся маєш, вражий сину,

Жиде бородатий!...

А чи маєш вина, меду,

Горівки продати?..

Не говорить нехрещений,

Борухи сьпіває...

Тільки Сура обернулась,

Тай відповідає...

„На що тобі мого Мошку

Даремне питати!

Він молить ся, він не буде

Нічого казати!...“

— Як не буде? аже-ж буде!

„Ні, таки не буде!“

— Кажу-ж тобі, що він буде!

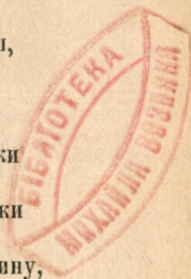
Уважайте люде!...

— Маєш, жидку, мед-горівку?

Не відповідає..

Козак підняв гараника

Та як Мошку вкрає...

„Маю, маю, крикнув Мошко,
І мед і горівка!“

— А що? бачиш, що говорить...

Бісова жидівка!...

„Ей, козаче!... Ще ніколи
Не бувало того...

Але ти вже отсе штуком
Підійшов під нього!...“ (1858).

24.

Сам поїду.

Як заслабне було жид
І рабина просить,
Рабин тільки зза дверей
Палицю виносить.

Та й пахólка свого шле

З нею до слабóго...

От пахóлок курував

Жида не їднóго.

Аж раз йому довелось

Слабу курувати.

От пахолок і прийшов,

Щоб палицю взяти.

А той каже: „Хто слабій,

Чи жид, чи жидівка?“

— Не жид, каже, а їдна

Молода жидівка.

Рабин живо із стільця

Палиці й ні слїду:

„Живо конї у біда!

Сам, каже, поїду!“

25.

Три питання.

Рабин.

„Чого півень, як сьпіває,
Очі закриває?“

Мошко.

— Того певне, що на память
Свою пісьню знає.

Рабин.

„Чого колись по драбині
Ангели злізали?“

Мошко.

— Бо ще були молодії
Малі крила мали.

Рабин.

„Чого-ж море так солоне,
Що не можна пити?“

Мошко.

— Бо погані оселедці
Мали засолити.

26.

Подорож до Єрусалима.

Межи нашими жидами
Поголос пустив ся,
Що ніби то в Русалимі
Месияш родив ся...

І зібрало ся аж десять
 Грубих бородатих...
 Грубих десять арендарів
 Та самих багатих...

І зібрались в Єрусалим...
 Скриньку грошей взяли,
 В проводатарі для себе
 Чумака наняли...

Дають йому свою скриньку
 І в перед пускають,
 А за ним самі поважно
 В поход виступають...

Ідуть, сопуть арендарі...
 Жаден ні словечка...
 Аж ось в ночі забіліла
 Перед ними гречка...

„Чи бачите, — чумак каже,
 Як біліє море?“
 А жиди всі: — „Вей мір, вей мір!...
 Лихо нам та горе!...“

„Яке лихо, — чумак каже,
 Підіймайте поли!
 Ви пройдете через море,
 Ніби через поле!...“

Лиш за мною як у око!
 А то буде й амінь!...

В саму прірву, аж до біса
Підете, як камінь !“

Захиталась під ногами
Зарошана гречка...
Ідуть жиди аж трясуть ся,
Жаден ні словечка !...

Вийшли з гречки арендарі,
Аж і ліс видати...
Ідуть вони аж до ліса,
Стають почувати.

Поставали жиди на ніч,
Став їден ходити —
Чи деякий не згубив ся,
Хоче полічити...

Ходить, ходить, жидів лічить —
Тільки девять має...
А себе самого дурень
То і забуває...

Становить ся сам у лаву,
Другий виступає...
Лічить, лічить, не долічить,
І все девять має...

Всі лічили... але жаден
Дурень бородатий
Не згадає, не зміркує,
Що він сам десятый...

Не зміркують арендарі...
 Нічого робити —
 Ідуть вони до Івана,
 Просять полічити...

Полічив він, втихомирив...
 Пора-б спочивати...
 „А що, мої арендарі,
 Де будете спати?“

— „Так, Іванцю, положи нас,
 Щоб вовк не почуло,
 Щоб всі були в середині,
 А з краю не було!...“

„Добре, каже, арендарі!
 Я вже й місце маю!
 Як уложу, то не буде
 Ні жадного з краю!...“

А там саме на поляні
 Груша зогнивала,
 А під нею прездорова
 Комашня стояла...

Іде чумаки до комахів
 Із орендарями,
 Роскладає на около
 Жидів головками...

„Та глядіть же, — промовляє,
 Лежіть жиди тихо!“

А то посьлі почуєте,
Яке буде лихо!..."

Пішов і сам постелив ся
Під зеленим дубом
І заснув собі до раня
Кохано та любо!...

А тим часом арендарів
Обсіли комахи...
Гризуть, їдять на всі боки, —
Мовчать сіромахи...

Гризли, гризли на всі боки
З вечіра до раня;
Нагризли ся собі в волю
Та до вподобання...

Пробудив ся чумак рано,
Жидів оглядає...
„А що? добре було спати?“ —
Жидову питає...

— „Ай, Іванцю, що тут було?
Яке було лихо?...
Але ми, Іванцю, серце,
Всі лежали тихо!..."

„Тільки й щастя арендарі,
Що тихо лежали,
А то були-б вас до лиха
Всіх позаїдали..."

Уставайте-ж арендарі,
Та моліть ся Богу!
Роса впала, зійшло сонце —
Пора у дорогу!...“

Повставали арендарі,
Богу помолились
І снідати не снідали,
В дорогу пустились...

Ідуть вони за Іваном
В лихую годину!...
Через нетрі, через пущі,
Та через тернину...

І де вже їх не носила
Нечистая сила!
А все таки серед ліса
Нічка захопила.

Смерклось добре. Стало темно.
Треба ночувати!...
„А що, мої арендарі,
Де будете спати?...”

— „Іваночку, голубчику!
Кажуть жиди грубі, —
Сеї ночки ми вже хочем
Ночувать на дубі!”

Лізуть грубі арендарі
На верх дуба спати...

Ще й говорять чумакови
Гиляки обтяти...

А чумак обтяв гиляки
Ще й капця (?) їднóму...
Узяв собі скриньку з грішми
Та й пішов до дому...

Зійшло сонце понад лісом —
Жиди не злізають...
Як вóрони на гиляках,
Чумака чекають.

Просиділи до полудня
Все Івана ждали...
Але його нема й духу,
Поминай як звали!...

Починають арендарі
Самі міркувати,
Як їм грубим арендарям
З дуба позлізати...

Присудили, щоби Лейба
За гилля вчепив ся,
Щоби Лейбі грубий Мошко
За ноги вхопив ся...

Щоб за Мошка взяв ся Гершко,
Щоб за Гершка Хаїм...
— „Як вчепим ся, кажуть, разом,
То всі позлізаєм...“

Бере Лейба за гиляку,
 Що сили вчепив ся,
 По нїм злазить грубий Мошко,
 За нього захопив ся.

По Мошкови злазить Гершко
 І його хватає...
 По них решта арендарів
 Пóвзає, злізає...

Кричить Лейба, ренетує —
 Не може тримати...
 Але йому Мошко радить
 Руки поплювати...

— „Поплюй руки, поплюй руки!“
 Жиди бормотіли,
 Але Лейба ще не плюнув,
 Як всі полетіли!...

Щось з годину арендарі
 Покотом лежали!
 Прочумались, як з похмілля —
 Ледве повставали...

Повставали арендарі...
 Всі були хороші —
 І без хліба й без одежі
 Та ще і без гроший...

Беруть вони, за Мойсея
 Лейбу обирають...

І холодні і голодні
В поход виступають...

Вийшли якось з того ліса;
Ба й село видати!
— „Гей панове! — кричить Мошко,
Ходім рабувати!...“

А в селі людей не було —
Всі пішли на поле...
Як забрались наші жиди —
Боже твоя воля!...

Де цибуля яка була,
Яка редька бўла, —
Від голодних арендарів
Жадна не минула...

От під'їли арендарі,
Село покидають!...
За Лейбою знов по парі
В поход виступають...

Пішли собі через поле,
Ідуть день і нічку;
Аж приходять перед сьвітом
Над глибоку річку...

Зажурились арендарі,
Маючи пригоду...
Але Лейба десь наглянув
Липову колоду...

Біжить живо до колоди,
На неї сідає...
Та до себе арендарів
Решту закликає...

Каже себе на колоді
В гору підійняти
І до неї поясами
Ноги привязати...

„Треба, каже, до колоди
Добре пригорнутись,
Щоб часами серед річка
В воду не схибнутись...”

Привязали жиди Лейбу,
Підняли колоду,
Перенесли аж до річки,
Пустили на воду...

Пливе Лейба через річку,
Тай бжолі жахнув ся,
Та у воду головою
Так і повернув ся...

І не стало уже Лейби,
Тільки видно пяти!
І почали арендарі
З дивом розважати:

„Ото дурень грубий Лейба!
Ото дурень Хусит!

Так далеко до берега,
А він ноги сушить!...“ (1858).

27.

Оливо не вадить.

Утікало два жиди
Колись за границю,
Надигали на степу
Набиту рушницю.

Надигали, підняли,
Стали та й гергочуть,
Далі крикнули „герехт!“
І стріляти хочуть.

Та стріляти не біда,
Але як стріляти?
Не зміркує бідний Сруль,
Звідки що почати.

Далі пейса підкрутив,
„Тепер, каже, бухну!
Ти в бўхили, Лейбо, дуй!
Я рухили рухну!“

Не перечить грубий жид —
Руру надуває,
А тим часом жвавий Сруль
Курок відтягає.

Далі рухнув за язик —
 Бухнула рушниця,
 Пішла куля Лейбі в рот,
 Грубий жид валить ся.

А Сруль йому на відхід
 Добру раду радить:
 „Виплюй! виплюй! все кричить,
 Оливо не вадить!“ *) (1860).

28.

Жидівська дитина.

Сидить мале жидиня,
 Головою має,
 А жидівка молода
 Тільки розважає:

„Що то діти в мужиків
 То й погані очі!
 Все руками хап та хап!
 Так красти і хоче!...

*) Песи без дати списано з другої частини рукопису, на заголовку котрої виставлено „1860“ рік, коли певне злаштовано ту частину рукопису, але дати, коли скомпоновано яку песу, не визначено, як се зроблено в I-й частині рукопису; так і ми лишаємо всі ті песи під спільною датою 1860 р.

А у нас собі сидить,
 Головною має —
 Воно думає собі,
 Як прожити має“.

29.

Г о р о б ц і.

Стоїть руде жидиня
 У чорній ярмурці,
 Під пахвою „алеф-бет“
 В новій шабатурці.

І „цицили“ аж до пят,
 Пейсики нівроку!
 Стоїть, дивить ся собі
 На школу високу.

А на школі горобців
 То стилої мамі,
 Так і вють ся понад дах
 Цілими міркамі.

Задивилось жиденя...
 Аж рабин лучив ся:
 „А куди, питає, так,
 Хасю, задивив ся?“

— „Я дивлю ся, каже той,
 На той бідний птиця,
 Де то дінеть ся воно,
 Як школа спалить ся?“ (1860).

30.

Голодний жид.

Не багато арендарі
В сабаш наварили,
Та й на лихо убогого
Їсти запросили.

А убогий ще й голодний
На них не вважає,
Як припав ся гателити,
Як у торбу пхає.

Тай і ні вже як від миски
Біду відірвати, —
Ото його задумують
Денешо питати.

„Чи маєш ти, кажуть, батька?“
А той каже: — Маю!
Їсть і каже: батька маю
І ще й маму маю! (1860).

31.

Пан Чехович.

Лежить дідич у дворі,
Нема що робити —
Закликає жидюка,
Давай з нього клити.

Покенкував кілька хтїв,
В волю насьміяв ся,
В волю бідного жидка
За пейси намяв ся.

Ще й на тому не кінець,
Не хоче пускати
І ще каже в його честь
Пісьню засьпівати.

А той дідич якомсь так
Пан Чехович звав ся.
Хитрив жидок, мудрував,
Та й домудрував ся.

І край столу дідич став
Живіт гарбузою!...
Край порога йому жид
Засьпівав козою:

„Pan welmożny Czechowicz!
Żona jego Czechowicz!
Dzeci jego Czechowiczy,
Bo ón sam jest Czechowicz!“
(1860).

32.

Р с h і а.

По жидови лазить воша.
„Co to?“ — пан питає.
— „A coż, panie? ta to pchła!“
Мошко відвічає.

„Czegoż ona biała tak?“
 — „Bo ja żona prała!“
 „Czegoż ona płaska tak?“
 — „Na niej córka spała!“

„Czemuż ona, kiedy tak —
 Nie skacze, galganie?“
 — „Bo nie pora, panie mój,
 Jeszcze młoda, panie!“ (1860).

33.

М а с л о.

Вивіз Лейба горщик масла
 В місто продавати...
 Та й пішов собі на ринок
 Купця відпитати...

А чоловік коло воза
 Чекає, чекає...
 Далі випив шів кватирки,
 Масло добуває...

Добув масла, достав хліба,
 Засів та й балює...
 Де побачить хрестянина —
 Кличе та годує...

З'їли масло добрі люди,
 Нічого робити!
 Бє він горщик коло воза,
 А сам іде пити...

Підпив собі, як годить ся,
Назад повертає...
Коли гляне — коло воза
Лейба умліває...

Умліває, ломить руки,
І плечима ниже...
А собачка невеличка
Черепочки лиже...

„Лихо мамі твоїй, гицлю!
Де ся масло діло?“
— Лихо мамі!... та же бачиш,
Що песеня з'їло!...

„Брешеш, гицлю, десять фунтів
Було в масла мого...
Гицлю ти!... й сама собачка
Не заважить того!...“

І бере жид ту собачку,
На ваги чіпляє...
А собачка десять фунтів
Ледве дотягає...

„Бачиш, гицлю, ту собачку!
Де-ж ся масло діло?“
— Де-ж ся масло його діло?
Та-ж песеня з'їло!...

„Ну, нехай собачку — масло!...
Де-ж собачку буде?...“
— Де-ж собачка — та же онде!
Видять добрі люде!

„Ну, нехай воно собачку!
 Де-ж ся масло діло?“
 — Все де масло, та де масло!
 Та-ж песеня з'їло!...

„Що з тобою говорити?
 Лихо батьку твому!...
 Сідай уже, сідай, гицлю!
 Та вези до дому!...“ (1858).

II. НА ЦИГАНІВ.

34.

Циган з хроном.

Бачили очи, що купували,
 їкте, хоч повилазьте. Нар. прик.

Ходить циган, ярмаркує,
 Лиш копійку має...
 „А що тепер найдешевше?“
 Мужика питає.

— Та хрін тепер найдешевший! —
 Мужик йому каже:
 За копійку цілу вязку
 Сідуха навяже!

Побіг циган меж сідухи,
 Кунив собі хрону...
 Подивив ся на ярмарок,
 Та й пішов до дому...
 Іде собі дорогою,
 Сьвіжий хрін смакує...
 Вертить свердлом йому в носі,
 А сліз не вгамує...

Втирав, втирав циган очи,
 Далі й не втирає...
 Сів під мостом і скривив ся,
 Їсть та примовляє:

„Плачте, плачте, дурні очи!
 Щоб повилізали!...
 Бачили-ж ви препогані,
 Що то купували!...“ (1858).

35.

М і с я ц ь.

Місяцю, місяцю! Сьвітиш,
 а не грієш, даремне у Бога хліб
 їси. Нар. прик.

Нічка тиха, місяць сьвітить,
 А мороз крепить...
 Циган сина до місяця
 Лицем становить...

„Отак, сину мій, Романе!
 Отак, дурню, стій!...
 Та з пазухи вийми руки,
 До місяця грій!...“

Стоїть бідне циганятко,
 Холод камінить...
 А старий пішов до хати
 Людий туманить...

Витуманив кусок сала,
 Хліба бохунець;
 Вийшов з хати, та до сина —
 Син, як камінець...

„Ой місяцю, циган каже,
 Жаль твої краси!
 Ти лиш сьвітиш, а не грієш, —
 Дармо хліб їси!...“ (1858).

36.

Вмілисьє, кумцю, варити, не
 вміли давати. Нар. прик.

Пішов циган на толоку
 До сусіда зра́ня;
 Та в сусіда без обіда
 Косив до смеркання.
 Ізнеміг ся сіромаха,
 Косить і не косить...
 Аж під вечір пан госпóдар
 Вечеряти просить...
 Іде циган вечеряти
 Та слину ковтає...
 Садóвить ся на покуті,
 Пояс розпускає...
 Садóвить ся на покуті,
 Випив пів бляшанки,
 Та як муха до патоки
 Припав до маслянки...
 Припав циган до маслянки,
 Яндилу (?) кінчає...
 Аж тут кума вареники
 З печі висуває...
 Схаменув ся бідний циган,
 Та вже не поможе!...

Із'їв кілька вареників,
 А більше не може.
 А тут іще й вареників,
 З стола не приняли,
 Як поросся печенее
 До хрону подали...
 Подивив ся бідний циган,
 Та й став примовляти:
 „Вміли, кумцю, ви варити,
 Не вміли давати!...“ (1858).

37.

Без'язика коняка.

Вивів циган на ярмарок
 Коня продавати...
 Посходились ярмаркові
 Стали оглядати...
 Оглядають, кінь як сокіл
 І ганчу не має!
 А сам циган кругом ходить,
 Та все примовляє:
 „Що конина, то конина!
 А щоб язик мала,
 То вона-б вам, люди добрі,
 Всю правду сказала!“
 Купив якийсь ту конину,
 Дома оглядає...
 Аж конина його справді
 Языка не має... (1858).

Циганський похорон.

У цигана вмерла мати,
Нічого діяти!...

Іде циган до батюшки,
Просить поховати...

— А як хочеш поховати?

Може по циганській? —

„Ні, батюшка, прошу таки

Вже по християнській!“

— То то буде рублів десять
Тебе коштувати! —

„О, нічого то, панотче!“

В нас дорожча мати!“

Поховав під циганиху,

За грощі питає...

Аж тут йому сороківку

Циган витягає...

— Сороківку? — під питає...

А то-ж твоя мати!

А ти-ж за ню рублів десять

Обіцяв ся дати! —

„Рублів десять!... — циган каже

За трупа гнилого!

Та вона не варта бўла

І живою того!...“ (1858).

39.

Циган в огірках.

Сидить циган на городі
Темненької ночки;
До блискавки вибирає
Чужі огірочки...

Та все собі промовляє:

„Блисни, Боже, блисни!...“

А господар його з заду

Як вилами свисне...

— А сто бісів в твого батька

Та у твої груди!...

Роскратати мою працю!...

А що тепер буде?...

„Ой батечку, голубчику!

Чиніте, як знайте!

Тільки прошу вас, панотче,

За пліт не кидайте!...“

— Оже-ж кину! „Бійтесь Бога!“

— Кину, бісів сину!

Підняв цигана на руки,

Та й через пліт кинув.

Підійняв ся вражий циган,

Та як зарегоче:

„Міні того й бракувало!

Добраніч, панотче!“ (1858).

Лев і пролев.

Іде циган по діброві
[Десь лихо носило...]
При нїм пара вареників,
Люлька та кресило...
Чорний, темний, як та хмара,
По лісі блукає...
Йде помалу, курить люльку...
Аж лев вибігає...
Вибігає, став, питає:
„Хто ти, чорний враже?“
— Скажи перше, хто ти, враже?
Циган йому каже.
Стрепенув зьвір головою
„Я лев“ — промовляє!...
— Ти лев собі, а я пролев!
Циган одвічає...
„Ходім битись!“ лев говóрить.
— Та ходімо, враже!
Тільки я ще не обідав —
Циган йому каже...
— Як даси що попоїсти,
Трохи підкрепитись,
Тоді піду я з тобою
В чисте поле битись!
„Та нічого, лев говóрить
З тобою робити!

Мушу тобі на закуску
Хоч телицю вбити!..."

І кинув ся mezi стадо,

Телицю вбиває...

Пазурами шабатує,

Шкуру іздирає...

Оббідував як годить ся,

Сїв коло телиці;

А цигану дає шкуру

І шле до криниці...

— Біжи, каже, до криниці,

Та не забавляй ся!

Як набереш води повну,

Бігцем повертай ся!...

Пішов циган; та й криницю

Навкруги копає...

Лев приходить. „Що ти робиш?“

Цигана питає...

— Та же бачиш, що я роблю!

Криницю копаю!

Що́ я тобі шкурлатами

Все черпати маю!

Принесу тобі криницю,

Та й роби що знаєш!“

„Ну, небоже, лев подумав,

Добру силу маєш!..."

І нагнув ся, сам за шкуру,

Води набирає...

А цигана за дровами

У ліс посилає...

Пішов циган, дере лико,
Дуб до дуба вяже...

Лев приходить, подивив ся:

„Що ти робиш?“ — каже.

— Та же бачиш, що дубину
До купи збираю...

Отак возьму у всю разом,

Та й повіриваю!...

Подивив ся лев на него,

Махнув головою...

„Отсе, думає, на лихо

Здбав ся з бідую!...“

Бере єго до телиці

Живо відсилає...

А сам дуба молодого

При землі ламає.

Зломав дуба молодого,

На кражі кражує...

Та й сердечний нагадав ся,

Що вогню бракує...

Приніс дрóва, та й гадає,

Де вогню увзяти...

Але циган єму каже:

— А що, леве брате?

Вдарим в камінь пазурами!

Хто вогню добуде,

То той у нас і без бійки

Найсильніший буде?

Ідуть вони до каміня!

Разом поставали.

Як ударив лев у камінь —
 Кохті позлізали...
 Заревів лев, підняв лапи,
 Лапи обюшило!
 А наш пролев добуває
 Губку та кресило...
 Як ударив — скала ціла
 В іскрах загоріла
 І до разу суха губка
 Димом задимила...
 Ідуть вони до телиці,
 Вогонь розкладають;
 Розбатівують телицю,
 Стегна запікають.
 Запікають товсті стегна,
 Обід спорядили...
 Спорядили обід сутий,
 На двох розділили...
 Посідали і балюють...
 Лев аж припадає...
 А що циган вже й наїв ся, —
 Решту роскидає.
 А за ним голодні птахи
 Купами літають...
 Що роскине вражий циган,
 Мигом поїдають...
 Лев поглянув — его пролев
 Вже й кісток не має...
 Лежить собі проти сонця,
 Живіт вигріває...

„А що, брате, будем битись?“

До цигана каже...

— Та вже-ж битись, не миритись,

Але чекай, враже!

Возьми перше стисни камінь, —

Як води добудеш,

То тоді ти і без бійки

Найсильніший будеш!...

Бере камінь лев у лапи,

Потряс головою...

Як потисне... камінь тріснув,

Сиплеть ся мукою...

— Видиш, враже, циган каже,

Й води не добудеш...

Та як же-ж ти ізо мною

Бороти ся будеш?

Отак тисни, як я тисну!

Циган промовляє.

Та руками вареника

Що сили стискає...

Заюшила сироватка...

— Видиш, циган каже,

Що вас двадцять такі левів

Того не докаже!...

Та ще лучче вареника

Перед левом тисне!

— Тепер, каже, бісів леве,

Хто з нас лучче свисне?...

Підійняв ся лев могучий

Як на лапи стане...

Та як зареве, як клясне!

Аж волосся вяне!...

— Тепер я вже, циган каже,

Тільки не диви ся!

А то й очі повилазять

І сам повалиш ся!

(Лев нагнув ся, сплющив очі,

Стоїть анї писне...

А тут циган ломакою

Як під вуха свисне...

Зашуміло, загуділо,

Задзеленькотіло...

І в очах стомá сьвічкáми

Запалахкотіло...

„Не чорти-ж міні надали

З тобою счепитись...

Нї, небоже, що вже хочеш,

А не буду битись!...“

— „Е, боїш ся, бісів леве!

Циган став казати, —

Неси, враже, шкуру гроший

До моєї хати...

Тоді тільки я з тобою

Миром помиру ся...

Як не хочеш, то я зараз

Із тобою бю ся!...

Став, подумав лев могучий;

Нїчого діяти!

Коли хоче біда гроший,

То тра біді дати...

Бере шкуру, йде за грішми,
Повну набирає...

Несе її за циганом,

Аж чоло впріває...

Привів циган єго в кузню

Межи циганята...

— Скида́й, каже, леве шкуру,

Оце моя хата!...

Лев скидає єму шкуру,

Кузню оглядає...

Аж циганя із під вугля

Штабу витягає...

Роспалилась тая штаба,

Сьвітить і біліє,

Роскидає з себе іскри...

Жаром червоніє...

Поглядає лев на штабу —

„Що то, каже, брате?“

— А попробуй, циган каже,

То сам будеш знати!

Як вхватив ся лев за штабу —

Боже твоя воля!

Завертїв ся, замотав ся,

Та кулею в поле!...

„Нехай же їм сто чортяків!

Каже коло ліса...

Щоби трошки ще потрїмав,

То-б згорів до біса...“ (1858).

41.

Циганська смерть.

Росказував циган раз
 За смерть свого сина:
 „Ще ніхто так не вмирав,
 Як моя дитина.
 Тільки що вже смерть прийшла,
 А він на всю хату:
 — „Тату! тату! закричав,
 Люльки! каже, тату!
 Приніс ему таки сам,
 А синок небога
 Тільки раз собі пакнув,
 Та й пішов до Бога!“ (1860).

42.

Циган пасічник.

Раз багаті хазяї
 Цигана приймали
 І тут ему на біду
 Щільник меду дали.
 Розсмакував бісів син,
 Та все було ходить,
 Стане було під вікном
 Та „меду“ й заводить.
 Що не знали хазяї
 Ніяк відігнати,
 Ото єго до джмелів
 Здумали післати.

Питаєть ся сам хазяй :

„Хочеш меду, враже?“

— Чом не хочу, тату мій,

Хочу, — циган каже.

„То візьми-ж собі дупло

З медом і пчолами.“

Циган єго ухватив

Руками й ногами.

— А де-ж, тату, то дупло?...

„От там серед ліса.

Гляди-ж мухи не дрочи,

Та не згадуї біса!“

Побіг циган, такий рад,

Що мед буде їсти.

Серед ліса стоїть дуб —

Давай по нїм лізти.

Прилізає до дупла,

Мостить ся небора,

А в дуплі джмелї, джмелї

Гудуть аж говорать.

Тільки руку до дупла —

Вони й забренїли

І як чорнее рядно

Цигана обсіли.

І шпигнув єго іден —

Господь, каже, з вами!

Шпигнув другий — та піди-ж

До Божої мамі!

Далї кілька вже ураз

Цигана кусає —

„Та ідїть бо до сьвятих!“
 Циган промовляє.
 Далї видить неборак,
 Що вже пухне й гúба —
 „Тепер, каже, к' чорту йдїть!“
 Та шелéп із дуба! (1860).

43.

Циганський хрест.

Стоїть циган на снігу,
 Мужик проїжджає —
 „Чи не хочеш ти хреста?“
 Мужика питає.
 — „Чом не хочу?“ — каже той.
 „То дай десять грошій,
 Будеш мати такий хрест
 Хороший, хороший!“
 Дав десятничка мужик,
 А цигаи на штуки:
 Гугúп навзнаки у сніг
 І роскинув руки.
 І легенько устає,
 Устав та й регоче:
 „Ото, каже, тобі хрест
 На снігу, панóче!“ (1860).

III.

НА НІМЦІВ.

44.

Води!

Одягнув ся Німець паном,
 Та гроший немає.
 Ходить бідний по Варшаві
 З голоду вми́ває.

Ходить, свиче... далі чує —
 Десь музики грають,
 Німець ближче, поглядає —
 Аж пани гуляють.

„Зайду, каже, подивлю ся!“
 Входить до покою;
 Але тільки бідний Німець
 За поріг ногою, —

Єго в танець і втягнули...
 Що робити з горя?
 Хоч голоден, як собака, —
 Танцює небора.

Протанцював разів кілька —
 Нема відпочинку:
 То та піде Німця просить,
 То та на годинку...

Ізнеміг ся бідний Німець,
 Підкосились ноги;
 Та як раптом повернув ся —
 Гугуп до підлоги.

Засьміялись пани зразу,
 Разом заплескали,
 Далі бачать, що не жарти:
 „Wody!“ — закричали.
 Але Німець із підлоги:
 „Nie trzeba! Nie trzeba!
 Nie trzeba mnie, каже, wody,
 A kawalek chleba!“ (1860).

45.

Зелений пес.

Зайшов Німець раз на баль,
 З панною сїдає,
 Мовчить, мовчить, далі враз
 Сусїдку питає;
 „Чи зелений коли пес
 Панї не здибала?“
 — „Та ні, каже, або що?“
 Німця запитала.
 „Та нічого, каже той,
 Я так лиш питав ся,
 Бо з зеленим, панї, псом
 І я не здибав ся!“

46.

Prosie sie.

Розгуляв ся собі Німець,
 Давай їсти, пити,

Далі слугу закликає,
Свиню каже вбити.

А свиня лиш поросилась,
Жаль було творіння,
Слуга й каже: „Szkoda, panie!
Bo prosie sie świnia!“

Але Німець підхопив ся,
Надув ся як рабець:
— Co to, каже, że się prosię?
Żeby plakał, zabić! (1860).

47.

Р а к.

Забажав раз Німець рака —
Не вміє назвати,
Закликає хрестяніна,
Давай мудрувати:

„Вгадай, каже, што мой хочет?“
— Та ні, не вгадаю!

„Нога многа, уса довга...
Снаєш?“ — Ні, не знаю.

„Как не снаєш? сам он малий,
Кафтан на ньом расний,
Как не сварен — кафтан шорний,
А как сварен — красний...“

„А што, каже, угадаєш?“
— Та ні, не попаду!

„Та у нього шийка шльоп-шльоп,
А перед із саду!...“

— Чи не рака? — „Рака, рака!“
 — Бодай же вас, пане!
 Найшли-ж ви у наших раків
 Німецькі каптани! (1860).

IV.

НА ЛЯХІВ

48.

Шляхтич.

Мша кінчилась у костьолі,
 Люд порозсилав ся,
 У костьолі тільки шляхтич
 Убогий zostав ся.

Та ще десь за образами
 Захристиян лазить,
 То Святих там заслоняє,
 То в них світло гасить.

Обдивив ся кругом шляхтич —
 Не видно нікого,
 Та живенько де Антоній
 Припав до святаго:

„Błagam cię człowieczku święty!

Błagam cię, Antoni!

Podaj serce mnie pieniędzy

Niech ja kupię koni!“

А тут йому зза святаго

Грубий голос чути:

„Nie dam, nie dam dla galgana,

Nie dam i na buty!“

У мінуті бідний шляхтич
 На ноги схопив ся,
 Подивив ся на сьвятого,
 Ближче приступив ся.

„Daleś, nie, Antoni święty,
 Каже до świętego,
 Tylko nie kpij—jestem szlachcic.
 Nie pozwalam tego!“ (1860).

49.

Каньовський і Радивил.

Раз Каньовський людоріз —
 Звісна огида —
 В Радивиля задушив
 Коханого жида.

Розгнівав ся Радивил,
 Та й сказав щось то́му,
 А той живо на коня,
 Та до свого дому.

Набрав жидів цілий віз,
 Загородив вила,
 Сів на верха та й везе
 Аж до Радивиля.

І висипав на дворі
 З воза як із міха,
 А сам коні повернув,
 Та й назад поїхав. (1860).

50.

Ratuj bracie!

Під повстання два панки
 На коршмі гуляють,
 Цюлюють ся, як брати,
 Приязнь запивають.

Ото собі запили
 І поцюлювались,
 Але тільки Москалі
 Б коршму увігнались —
 Іден циб через вікно,
 Другого вхопили...
 Сей бідняка і кричить:
 „Ratuj, bracie miły!“
 А той собі до ліска
 Скільки сили дує,
 Тільки крикнув сьому раз:
 — Niech cię Bóg ratuje! (1860).

51.

Szukaj sensu!

Панок хоч женив ся —
 Впанну залюбив ся,
 Ходить, її губить...
 А брат її жвавий
 Собі для забави
 Жінку його любить...
 Але раз рабоє
 Здибались обоє...

Уже не без того...
 Ото пан жонатий
 Хоче кепкувати,
 Каже до тамтого :
 „Mam szabelkę ostrę
 Kocham twoją siostrę!“
 А той своє має :
 — Mam szabelkę ostrą
 Kocham twoję żonę!
 Тому відвічає.
 Жонатий притяв ся,
 Раптом обізвав ся :
 „Tu niema kadensu!“
 А той усміхнув ся,
 Боком повернув ся :
 — Szukaj, каже, sensu! (1860).

52.

Л и с т.

Іден дідич мав у школах
 Кохану дитину,
 Ото раз до неї й пише :
 „Милий ти, мій сину!
 Як ти здоров — слава Богу,
 А як добре вчиш ся —
 То не візьме тебе дідько,
 Про те не жури ся.
 Моя жінка, твоя мати
 Без відома мого

Посилає на оріхи
Тобі золотого.

А я тобі посилаю
Старі погавиці,
Зроби собі жупанину
З рештків рукавиці.
Та учи ся, милий сину,
Та читай багато,
Бо ти дурнем зостанеш ся,
А я твоїм татом!“ (1860).

53

Камінний сьвятий

Раз обходили Ляхи
Навкруги костьола,
Захопили хто що міг,
Носять наоколо.

Ото Мазур і собі
З набоженства свого
Перед себе захопив
З каміння сьвятого.
І аж крекче неборак,
А сьвятого носить,
Та щоб живо обійшли —
Пана Бога просить.

А тут йому на біду
Тільки що стунають,
А навколо обійшли,
Знову починають.

Бачить Мазур, що ніяк
 Справи не докаже.
 Бух об землю тим сьвятим,
 Та до нього й каже:
 „Бувесь, каже, молодий,
 То тоді носили,
 А тепер ходи і сам,
 Міні не до сили!“ (1860).

54.

Ляшська натура.

Блудить Ляшок серед ліса,
 А мужик рубає...
 „Та ти, Ляше, либонь блудиш?“
 Мужик промовляє.
 А Лях каже: — Skociaż błądze,
 Ale mam naturę
 Nie pytać sie tego nigdy,
 Kogo biję w skórę! (1860).

V.

ПРИКАЗКИ НА СВОЇХ.

55.

Пан і Іван в дорозі.

Ізійшли ся пан з Іваном,
 По сьвітї мандрують...
 Разом їдять, розмовляють,
 Разом і ночують...

На кождому через плечі
 Висить по торбині...
 Лиш пан таки у чемерці,
 Іван у свитині...
 Ідуть вони дорогою
 Стали ночувати...
 Аж пан собі задумує
 Хлопа ошукати...
 Та й говóрить до Івана:
 „Знаєш що, Іване!
 Годило ся-б попоїсти!...“
 — Та що-ж? їймо, пане!...
 „Але знаєш що, Іване!
 Починаймо з твої!
 Як твоя буде порожня,
 То тоді до мої!“
 — Добре, пане! — Іван каже,
 Зняв свою торбину...
 На травиці зелененькій
 Простелив свитину...
 Попоїли таки добре;
 Комара здушили...
 Рано встали, до снідання
 Торбину кінчили.
 Прийшов вечір. Знов у полі
 Стали ночувати...
 Вже панови свою торбу
 Треба починати...
 Але пан собі ні слова...
 На землі лягає...

Кладе торбу під голови...

Хлопа замовляє...

„Що-би ти робив, Іване!

Пан зачав питати:

Як би тобі довелося

Таке поле мати?...”

— А що-ж, пане, я орав би,

Хлібом засівав би...

Та ходив би до Одесу,

Сіль і гроші мав би...

„А що я не так зробив би...

Пан почав казати:

Я казав би на сім полі

Місто збудувати...

Там би в мене стояв палац...

Там під ряд крамниці...

Там перекупки з булками...

А тут дві різниці...

От тоді приходить, Іване,

В мене балювати!...”

— Ет, спасибі, Іван каже,

Лучче будем спати!...

Незабаром коло пана

Став Іван хропіти...

Незабаром коло нього

Став і пан сопіти...

Тільки що пан заснув добре,

Іван підійняв ся...

Та до панської торбини

І сам присотав ся...

То і курку, і печеню,
І кавалок кишки...
Все, що було у торбині,
Стеребив до кришки...
Пробудив ся пан раненько...
Пропаша година!
Хоче їсти сіромаха,
Та пуста торбина...
Розбуджає він Івана
Та його й питає...
А Іван стисну́в плечима
Та й відповідає:
— А що-ж, пане, та-ж ви вчора
Місто будували...
Тут стояло дві різниці...
Там булки стояли...
А по місті, звісне діло,
Собаки ходили...
То вони-ж то вашу торбу
Певне стеребили!
Посвистав пан по торбині,
Нічого діяти!...
„Вставай, каже, вже, Іване!
Піде́м мандрувати...
Пішли вони, ідуть степом,
Тяженько зморились...
Аж на силу перед вечір
До села прибились...
Ідуть вони в коловорот...
Аж блукає гуска..

Іван гуску та в торбину...
 Ї вже і закуска...
 Бракувало тільки хати
 Переночувати..
 Але вони завернули
 До пустої хати...
 Прийшли собі, відпочили,
 Гуску спорадили..
 Спорадили, як годить ся,
 У піч посадили...
 Аж пан знову замишляє
 Хлопа ошукати...
 Та й говорить: „Що-ж, Іване!
 Ми лягаймо спати!..
 Та кому із нас приснить ся
 Кращая закуска...
 То вже ціла тому завтра
 Достаеть ся гуска!...“
 — Та як спати, то і спати,
 Нічого діяти! —
 Постелив Іван свитину,
 Та й лягає спати...
 Серед ночі захропів пан,
 Іван пробудив ся...
 Із'їв собі цілу гуску,
 Та й знов положив ся...
 Рано будить пан Івана
 Та давай казати:
 Як то Бог його до себе
 Просив балювати ..

Та якії там потрави
 Йому подавали...
 Та як його всі сьвятії
 Їсти припрошали...
 — А ні слова! — Іван каже,
 Ваша правда, пане!
 Я сам бачив, як ви їли
 Якись марцигани...
 Та дивлюсь, що не голодні,
 Маєте закуску...
 Та й сів собі коло печі
 Та й стерébив гуску!...
 „Чи то-ж правда? — пан питає,
 Всю із'їв, Іване?“
 — Та аби я так здоров був,
 Як всю із'їв, пане! —
 Димом здимів пан голодний,
 А Іван озвав ся:
 — Хтів когось пан ошукáти,
 Та й сам ошукав ся!... (1858).

56.

Не вчорашній.

Везе в місто мужик сіно,
 Якось проти сьвята,
 Та й годує в капелюсі
 Малі пташенята...
 Але їде пан багатий,
 До костьолу знати,

Та вже в них натура мабуть,
Щоб покепкувати...

Їде звольна, та й питає:

„Co wieziesz,¹⁾ Іване?“

Мужик пану поклонив ся:

— А що-ж? Дро́ва, пане!...

„Łziesz, gałganie! wieziesz siano!“²⁾

— То-ж пан самі знають,

Що се сіно, а не дрова,

На́ що-ж пан пигають?

Закусив пан товсті губи:

„Z jakiej wsi?“³⁾ — питає...

Мужик підняв шпачинята,

Та й відповідає:

— Всі не всі, вельможний пане,

Старі повтікали...

Молоді лиш половив я,

Бо ще не літали!...

„Kto najstarszy u was we wsi?“⁴⁾

— Баба Терпелиха:

Пережила стара баба

Всіх дідів до лиха!...

„Gałgan jesteś! Kto was bije?“⁵⁾

— А хто-ж? Бугай, пане!

¹⁾ Що везеш?

²⁾ Брешиш, ледащо, везеш сіно!

³⁾ З якого села?

⁴⁾ Хто найстарший у вас в селі?

⁵⁾ Ледащо ти! Хто вас б'є?

То так і бє на пропале
 Кого лиш достане!...
 Хтїв пан чогось допитати,
 Та й не допитав ся!
 „Со з gałganem! Ruszaj prędzej!“¹⁾
 І в перед погнав ся...
 Привіз в місто мужик сїно..
 Продав його зраня...
 Купив собі добру миску
 Драглїв на снідання.
 І сидить собі на возї,
 Драглї уплітає...
 Аж той самий пан надходить,
 Та його й питає:
 „Czy nie słychać do sprzedania
 Owsa tu, Іване?“²⁾
 Мужик встав, кругом обнюхав...
 — Ні, не чути, пане!
 І сїв знову на драбинї,
 Драглї уплітає...
 „Czy ty, chłopie, nie wczorajszy?“³⁾
 Пан його питає...
 — Де вам, пане, я вчорашній!
 Гляньте на всі боки...
 То міні вже отсе буде
 Тридцять і два роки! (1857).

¹⁾ Що з ледащом балакати! Рушай швидче!

²⁾ Чи не чути вівса на продаж?

³⁾ Чи ти, хлопе, не вчорашній?

57.

Ой питоньки, питоньки!

Лежить дідич на постелі

Як барило грубий...

Його льокай сухощавий

Заснув коло груби....

Заснув льокай коло груби,

Води не напив ся...

Як захтілось йому пити, —

Бідний пробудив ся...

„Ой питоньки, ой питоньки!“

Зачав промовляти,

Та лінуєть ся псяюха

За водою встати...

Аж тут дідич із постелі:

„Podaј wody, Janie!“

Льокай раптом ісхонив ся

„Зараз, каже, пане!...“

Дає пану води шклянку:

„Проше, ясний пане!...“

— To dla ciebie! — пан говорить,

Napiј się, gałganie! (1858).

58.

Що кого болить.

Плачуть діти коло тіла:

„Мати-ж наша, мати!

А хто-ж тепер нас без тебе

Буде годувати?

Хто нас буде голубити,
 Доглядати в дома?...“
 Мужик стоїть, підіпер ся,
 Хлипає сїрома!...
 „З ким же татко будуть спати?...“
 Він аж похилив ся:
 „Але-ж, але-ж, мої дітки!...“
 І слізми залив ся... (1858).

59.

На калитку.

Прийшов мужик до крамниці,
 Сукно оглядає...
 Перекинув штук зо двадцять —
 Все не добірає...
 Аж наглянув десь кармазин —
 „Дай-но, жидку, того!...“
 Розвертає, оглядає:
 „Се хіба нічого!...“
 Виміряє середину:
 „А ходи но, жидку!...
 Ото звідси міні, жидку,
 Виріж на калитку!..“ (1858).

60.

Цікавість.

Прийшов мужик із празнику...
 Празник добре вдав ся:

Посиніла кругом шия,
 І чуб підійняв ся!...
 Прийшов в хату, а ні слова...
 На лаві сїдає...
 Аж підходить господиня,
 Мужа оглядає...
 „Та чого то в тебе шия
 Вкрита синяками?“
 — Та то мабуть від вишнівки,
 Що я пив з дяками!...
 „А хто-ж тобі, чоловіче,
 Чуба мав намняти?“
 А він її кулаками:
 — Не знаєш — мовчати? (1858).

61.

Треба всюди приятеля.

Прийшла в церкву стара баба,
 Сьвічок накупила...
 Де була яка ікона,
 Всюди поліпила...
 Іще пара остаєть ся,
 Де їх приліпити?...
 — Ага! каже, пошукаю
 Сьвятого Микити!
 Найшла баба і Микиту!...
 Сьвятий чорта ціпить!...
 Баба їдну йому ставить,
 Другу чорту ліпить...

Видять люди й розважають,
 Щоб там не ліпила:
 „Що ти, бабо, кажуть, робиш?
 Та-ж то вража сила!...“
 Але баба обернулась:
 — Не судіте, люди!
 Ніхто того не відає,
 Де по смерті буде?...
 Чи у небі, чи у пеклі
 Скажуть вікувати;
 Треба всюди, добрі люди,
 Приятеля мати. (1858).

62.

Чужая дитина не то, що рідня.

Ой не тая, мій синочку,
 Година настала,
 Щоб чужая дитинонька
 За рідную стала.

Нар. піс.

Журили ся муж з жоною,
 Що дітий не мали;
 Далі взяли, та й під старість
 Сироту прийняли...
 Росте тая сиротина,
 Так їм помагає!
 Але старий, як чужому,
 Все не довіряє...
 „Та вже, мабуть, не даремне
 Примовляють люди,

Що дитинонька чужая
 За рідню не буде!...“
 Доростає літ дитина,
 Вже пора-б женити...
 Пора-б уже господарство
 З сином поділити...
 Але старий дуже хоче
 Щирість його знати...
 І задумує, як сина
 На спробунок взяти.
 Повертає раз від пана,
 Тай став говорити:
 „Жінко мила, сину милий!
 Годі міні жити!...
 Розгнівав ся пан на мене,
 Повішати хоче!
 І я завтра, як той злодій,
 Сплющу свої очі!
 Достань, жінко, в скрині гроші,
 Треба поділити...
 Треба свою остатнюю
 Волю учинити!“
 Стара бідна, як дитина,
 Плаче і ридає;
 Бере ключі у старого,
 Скриню відмикає...
 А у скрині казан гроший —
 Самії дукати!...
 Ледве-ледве старий з сином
 Здужали підняти...

Висипали на підлогу,
 От старий сїдає...
 Із дукатів штири купи
 Рівних нагортає...

І говорить: „Перша купа
 На похорон буде,
 Щоби мене, як годить ся
 Спомянули люде!...

Друга купа тобі, жінко!
 Тобі, моя мила!
 Бо ти-ж мене, як матїнка,
 Старого любила!...

Третя купа нехай буде
 Тобі, милий сину!...
 Ти був міні, милий сину,
 За рідну дитину.

А четверта купа гроший
 Най буде для того,
 Хто на шибеницю в завтра
 Потягне старого!...“

А синочок і схопив ся,
 За гроші рукою!
 — „Я потягну вас, татуню!
 Най будуть за мною!“

Здихнув старий, підійняв ся
 Тай почав казати:
 „Іди, хлопче препоганий,
 Із моєї хати!

Прийняв тебе я до себе
 Малим сиротою,

Побивав ся дні і ночі,
 Не спав над тобою...
 Тільки й думав, що із тебе
 Буду поміч мати...
 А ти сам готів на мене
 Руку підійняти...
 Іди-ж собі, препоганий,
 Звідки ти узяв ся,
 Та й не згадуй, що ти в мене
 Сином називав ся!"
 Хлопець вийшов. Старий плаче:
 „Правда, добрі люде,
 Що дитинонька чужая
 За рідню не буде!..." (1858).

63.

Згуба душі.

Раз пропала на степу
 В чумаків сокира,
 До їдного всі взялись:
 „Ти, та й ти, псявіра!"
 Той їх гóдить, хаменить,
 Той їх розважає,
 Вже й клянець ся на чім сьвіт,
 Богом присягає.
 Ні, не вірять. І чумак
 Против неба глянув:
 „Коли я сокиру взяв —
 Хай я Ляхом стану!"

— Стій, чумаче, не губи
 Нї душі, нї віри!
 Вірим, вірим! Ти не брав
 Нашої сокири!

[Пісн без дати поміщені в другому зшиткові
 рукописів С. Руданського, на котрому визначено:
 „Нива“, козака Руданського. Київ. 1860].

64.

Ксьондзів наймит.

Ксьондз і панї покойова
 На „мшу“ поспішають,
 На відходї до покою
 Слугу закликають.

І тут панї йому каже,
 Щоб набїл забрати
 І конешне до обїду
 На ринку продати.

А ксьондз його посилає
 З квітком до Давида,
 Та узяти око м'яса
 Каже йому в жида.

Пішов слуга до Давида —
 Не вскурав нічого,
 Винїс набїл продавати —
 Не стало і того.

Прибігає до костьола,
 Глядить свою панї,

Аж ксьондз як раз на ту пору
Стоїть на казані.

І так чуло мову мовить :

„Czego ty, człowiecze!

Czego chodzisz, czego szukasz

Na tym marnym świecie?“¹⁾

А слуга тут на весь костьол:

— Та-ж пані шукаю!

Бо сметана вся пропала

І сам пропадаю.

„Тс!... Тс!...“ А ксьондз далі мовить :

„My nie wiemy sami,

Lecz co Dawid na to powie,

Jego posłuchamy!“²⁾

— О, вже пане! — слуга каже

Ваш Давид хороший!

Не дам, каже, не дам м'яса —

Давай перше гроші!

65.

Крива баба.

Раз до ксьондза забрела

Кривая на ноги,

І, бідная, на дітий

Просила підмоги.

¹⁾ Чого ти, чоловіче, ходиш, чого шукаєш на тім марнім світі?

²⁾ Ми самі не знаємо, але послухаємо, що на те оповість Давид!

А ксьондзови гроший жаль, —
 Давай її вчити,
 Як каліці із дітьми
 В білім сьвітї жити.

„Лучче, каже, ти навчись
 Бабити, змовляти,
 То й на себе, на дітий
 Будеш гроші мати!“

— „Де-ж навчитись, пане мій,
 Дайте міні раду!“ —

„Що учитись, ти змовляй
 Хоч так для прикладу:
 „Пробіг пес через овес —
 Не шкодило псови,
 Най же шкоди не буде
 І тому вівсови“.

Пішла баба і куди!
 Як сьвята́ курує;
 Пройшло уже кілька літ,
 Ба і ксьондз хорує:

Така гуля, як кулак,
 В горлі йому сіла...
 Лічать, лічать дохторі,
 А все гуля ціла.

Далі вдався до бабів,
 Нічого чинити...

От приходить і крива
 Слабого лічити.

Ксьондз до лиха вже й забув...
 Вона не питає,

Каже вийти з хати всім,
Сама починає:

„Пробіг пєс через овес —
Не шкодило пєсови,
Най же шкоди не буде
І тому вівсови!“

Подивив ся слабій ксьондз:
— „А то ти, зозуля?“ —
Та як враз зареготав —
Так і трісла гуля!

66.

Чуприна.

Питали ся козака:

„Що то за причина,
Що в вас гола голова,
А зверху чуприна?“

— А причина то така:
Як на війні згину —
Мене ангел понесе
В небо за чуприну!

Питають ся мужика:

„Що то за причина,
Що в вас гола голова,
А зверху чуприна?“

— А причина то така:
Нас біда обєїла —
Голимó ся до крівлі,
Щоб кузка не їла!

67.

На що Бог сотворив.

„На́ що тебе, козака,
Господь на сьвіт сотворив?“

— Щоб любив я мужика,
Щоби пана його бив!

„На́ що-ж тебе, мужика,
Господь на сьвіт сотворив?“

— Щоб неславив козака,
Щоби панщину робив!

68.

Еге, гай!

Йде видючий і сліпий.

Тай каже видючий:

„Отто, брате, синій гай!“

Отто лїс дрімучий!“

— Еге, еге! — каже той,
Як ти собі важиш!...

„А ти-ж, брате, бачиш що?“

— Та ти-ж, брате, кажеш!

69.

Д о щ.

Обсїялись мужики,

Дощу виглядають!

Ото два собі зійшлись,

Стали, розважають...

Грицько старий, як судець,
Палицю тримає,
На бік голову схилив,
Землю колуває.

А Хома на мотузку

Гудзі собі вяже.

„Нема дощу!“ — каже Гриць.

— Нема! — Хома каже.

„Як би, Хомо, Господь дав,

То я вже говору,

Що усе-б то із землі

Підняло ся в гору!“

— Усе, дядьку? — „А усе!“

— Лучче-ж най не буде!

Моя жінка у землі!

Не хочу паскуди!

70.

Слабий зуб.

Сидить шевчик на стільці,

На кумові постільці

Пришиває лату.

Аж у сїнях двері скрип!

Далі в хату двері рип!

Шелéп кум у хату.

„Здоровенькі ви були!

А що-ж мої постоли

Вже мабуть готові?“

— Зараз будуть, погодіть!...

Що-ж ви стогнете, як дід?

Чи вже-ж не здорові?

„Та не то, щоб, Боже крий,

Був я дуже так слабій,

А так тільки нудно.

Розболів ся вражий зуб,

Та заріс тобі, як дуб,

Що й вирвати трудно“.

— Не журіть ся! — каже швець,

Ось сядьте но на стілець!

На стілець саджає,

В дратву зуба замотав,

Кінці разом посплітав,

До ноги чіпляє.

Але звісно у шевців

Все діравії стільці,

Щоб то не душило!...

Ото шевчик і зайшов,

Нишком дірку ту знайшов,

Та хвать кума шилом!

Кум підскочив, як той цап,

Та рукою з заду лап

За грішнєє тіло!

„Не даремне-ж я стогнав!...

Ач коріння попускав,

Аж там заболіло!...”

Школяр.

Їде з ярмарку мужик,
Школяра здибає.
Підпив собі неборак,
Ото і питає:

„Що ти, хлопче, за їден?“
— Я школяр — той каже.
„А коли ти, каже, шкляр,
То сїдай же, враже!“

Школяр собі анї гадки,
Бере тай сїдає,
А мужик сидить, мовчить,
Воли поганяє.

Далї в озеро звернув,
В саму середину,
Запинив ся; воли пють;
Питає хлопчину:

„Що ти, каже, за їден?“
— Я школяр, паноче! —
„То ти школяр, а не шкляр!“
Та як настукоче!...

„Геть із воза куди хоч,
Бісовий школяру!...“
Школяр поли підійняв
— А що-ж господару!...

Як пускати ся на дно,
Не псувати-ж воду;

Пустіть уже хоч з ярма
 Скочити у воду!
 „Не питай ся!... Куди хоч!...“
 Мужик промовляє...
 Школяр тоді на вії...
 Притику виймає.
 Перегнув ся на ярмо,
 Полових по шкурі...
 Їде школяр на сухе,
 Мужик у баюрі.

72.

В б и л и.

Якось жильним четвергом,
 Чи там середою,
 Забив мужик кабана,
 Смілить над водою.
 Кругом нього тьма собак
 І дітий до ката...
 А найближче з них усіх
 Синок його брата.
 І звичайне на селі
 Вбогого дитина,
 Тільки на нїм і була
 Тая сорочина!
 Стоїть бідне хлопчина,
 На вогонь пантрує,
 Дядькі з носа аж пищать,
 А воно й не чує.

Далі багач подививсь :
 „Здоров, каже, сину!
 Вбив що батько на сьвята?“
 Питає хлопчину.

А хлопчина носом шморг,
 Попід ніс рукою :
 „Убив, каже, дядьку мій,
 Сучку над водою!“

73.

Порошки.

Заслаб мужик на живіт,
 А дідич лічити;
 Дає йому порошки,
 Та й каже зажити.
 А той щоби порошки
 Випити з водою,
 Нюхнув тільки разів п'ять,
 Та й сидить совою.

Пересидів цілий день,
 Як рукою знялось;

Рано дідич запитав :
 „А як тобі спалось?“

— А спало ся, пане мій,
 Спасибі вам, пане!

„А порошки всі зажив?“

— Всі винюхав, пане!

„Подякуй же, каже пан,
 Дідуньови своєму!“

А сам тільки посвистав,
Та й пішов до дому!

74.

Черевики.

У неділю мужика
Пані закликає
І на ярмарок його
З просом посилає.
„Jedźże, каже, serce mój,
Sprzedaj miarkę prosa,
А co będzie, za to kup
Trzewiki, bom bosa!“¹⁾
От поїхав наш мужик,
Назад повертає.
„Cóż sprzedalesz, serce mój?“²⁾
Та його питає.
— Та продати то продав,
Каже, мірку проса,
А черевик що питав —
Все нема „бомбоса“!

75.

Попович.

Насьпівав ся попів син
За сьвято доволі,

¹⁾ Їдь же, каже, продай мірку проса, а що візьмеш, то купи черевики, бо я боса.

²⁾ Що-ж продав?

Та по сьвятах і махнув
Учити ся в школі.

А мужики й загули,
Що добре сьпіває,
От староста колись
Батьюшку й питає:
„Куди піде ваш панич,
Як вийде у люди?“
— Куди? Звісно у попи!
Попом собі буде!
„Шкода його на попа!
Мужик промовляє,
З нього добрий був би дяк,
Бо то-то сьпіває!“

76.

Козак і король.

Став багатий колись пан
Короля бламати,
Щоб король йому зволив,
Воєводство дати.

А король йому й сказав:
„Відгадай три штуки,
Відгадаєш — тоді на!
А як ні — на муки!
Перша штука: скільки зір
В небі серед літа?
Друга штука: покажи
Середину сьвіта!“

Третя штука: угадай,
Що думати буду?
І от тобі цілий рік
Для твого розсуду!
Відійшов багач назад,
Та так йому нудно!
Не вгадати — так біда,
А вгадати — трудно!
Сидить, плаче неборак,
Козак проїжджає...
„Чого плачете ви так?“
Старого питає.
Той і каже: так і так!...
„Не журіть ся, діду!
Коли так, то я за вас
На відвіт поїду!“
І палицю в руки взяв,
В кожух одягнув ся,
Чорні вуса підбілив,
В чоботи узув ся.
І чим дуж до короля.
Король оглядає:
„А що, пане, скільки зір?“
З міною питає.
А той поли закотив,
Чи як довело ся:
— Стільки, каже, в небі зір,
Скільки тут волосся.
Задумав ся сам король
Від його відвіту.

„А ну, каже, покажи
Середину сьвіту!“

А той палицю підняв
Може з пів аршина,
Та в підлогу нею гуп:
— Оттут середина!

Почухав ся наш король,
Ще раз поглядає.

„Що-ж я думаю тепер?“
Козака питає.

— Думаєте, що я пан!

„А то що за річі?“

— То за річі, що не пан,
А козак із Січі!

Засьміяв ся наш король,
Подарував тому,
А козака відіслав
В золоті до дому!

77.

Козацькі ксьондзи.

Раз Хмельницький заявив
По військови сво́му,
Що хто пана приведе —
Дасть по золотому.

А хто ксьондза — тому три
Обіцяв ся дати...

Пішли наші козаки,
Давай мудрувати.

Тільки пана де діпнуть,
 Виголять чуприну,
 Та і кажуть: „Памятай!
 Гляди, бісів сину,

Як часами тебе наш
 Спитає Хмельницький,
 То ти, шельмо, говори,
 Що ксьондз католицький“.

То бувало приведуть...
 „А хто ти?“ — питає;
 — А ксьондз! — каже, той козак
 Плату забірає.

І такого-ж тих ксьондзів
 За тиждень прибуло,
 Що і в Римі стільки їх
 Мабути не було.

78

Смерть козака.

Край Варшави два стовпи,
 На стовпах ділина,
 Під стовпами молодий
 Козак з Чигирина.

І найстаршії Ляхи
 Смерть йому читають...
 Прочитали і кати
 Мотуз натягають...

Але козак подививсь
 На Ляхву превражу,
 Каже: „Стійте но пани!
 Я щось вам іскажу!

Ви високо не кажіть
 Мене підіймати,
 Буде лучче вам мене,
 В цілувати!..“

79.

Перекусіть пане.

Обсунулась стара гребля,
 Місток похелив ся;
 Спала річка невеличка,
 Місток завалив ся.

На камені кілька хлопців
 Черепками грає,
 Аж ступою через греблю
 Панок проїжджає.

„Помогайбі! — каже, хлопці!“
 — Помогайбі, пане!

„А що у вас млинок меле?“
 — Та вже-ж меле, пане.

„А змолоти можна?“
 — Перекусіть, пане!

Як сухеє воно тільки,
 То змелеть ся, пане! —

80.

Розумний панич.

Привіз дідич раз на сьвята
 Ізі школи сина
 І не може натішитись,
 Що вчена дитина.

Раз здибає гуменного

І тому хвалить ся:

„Ото, каже, мій синочок,

Як у школі вчить ся!...

Та і розум, що за розум!

Як тобі, Іване?“

— А міні то щось не так-то

Здаєть ся, мій пане!

Бо як би наш панич мали

Розуму до волі,

То нічого їм би було

Вчити ся у школі!

81.

Суходольський.

Згинув шляхтич Суходольський,

Вже в костьолі тіло,

І з під небка ксьондз навколо

Поглядає сьміло.

Далі мову зачинає

Тільки не по польськи,

Зачинає по латині
 „Ubi Suchodolski?“¹⁾
 І поглянув ще навколо:
 „Ubi Suchodolski?“
 Далі ще раз кругом глянув:
 „Ubi Suchodolski?“
 Аж п'яничка їден слухав:
 „Ubi“ все та „ubi“,
 Далі й каже: — Знаєш „ubi“?
 У чортовій г'убі!
 „Łżesz, gałganie!“²⁾ він у Бога!
 Ксьондз відповідає,
 „Враз з Сьвятими його хвалить
 І на арфу грає!“
 А п'яничка похилив ся,
 За ліхтар узяв ся:
 — Та не знаю, хто з нас „gałgan“, —
 Сьміло обізвав ся;
 Бо покійник не знав того,
 Як і дудку взяти,
 То де йому перед Богом
 Ще й на арфу грати!

82.

Варена сокира.

Прийшов москаль на постій,
 Заглядає в очі:

¹⁾ Де Суходольський?

²⁾ Брешиш, ледащо!

„Сварі бабка што нібудь!“

А бабка не хоче.

— Нема! — каже. „Как не бить?“

— А нема нічого!

„Да ну, бабка, не шуті!“

— Та нема-ж, їй Богу!

„Так і нет суда на нет!...“

А тапор імєєш?“

— Та сокира десь була?

„А вади нагрєєш?“

— Та нагрію; що-ж з води?

„Нічаво! паладїм,

Лиш би тапор да вада,

Што нібудь да сладїм!“

Горить вогонь у печі,

Окрїп закіпає,

Москаль бере у окріп

Сокиру кидає.

„Тєпєр, бабка, єслї-б так

Хоть крупі нємногo...“

Єнто било-б знаєш што?

А ну-ка єй-Богу!“

Пішла баба до сїний,

Пригорщу приносить,

Але москаль, бісів син,

Сальця іще просить.

Внесла баба і сальця,

А далї до юшки

Підкинула і сама

Соли та петрушки.

І все єї на умі
Варена сокира,
А сокиру вже давно
Витягнув псявіра.

Укипіло — їв москаль,
Баба помагала,
Москаль ранець натягав,
Баба доїдала.

Москаль ранець натягнув,
Та й пішов псявіра,
Баба-ж сидить та хвалить,
Що добра сокира.

83.

Жалібний дяк.

А що тільки в церкві дяк
„Іже!“ засьпіває,
Бідна баба у кутку
Мало не вміває.

Аж завважив теє дяк,
До неї забрав ся:
„Чого плачете ви так?“
Стару запитав ся.

— Як не плакати міні, —
Стара баба каже,
Коли мене голос ваш
Аж за серце вяже.

Так колись моя коза
На льоду кричала,

Як там її звіріна
Бідну розривала.

84.

Запорозські шори.

Хтілось битись козакам,
Та не судив, Боже:
Заціпили Москалі
Кругом Запорожжє.

Ані битись, ні втікти,
Нічого діяти:

„Треба, кажуть, Москаля
Хоч у шору вбрати!“

Іде тридцять козаків
Москаля просити,
Щоб пустив їх на лиман
Риби половити.

Москаль каже: „Так ідіть!“

— А як же без виду?

„Ну, так видать, каже, їм
Кожному по виду!“

— Та на що нам, кажуть ті,
Багато такого?

Для нас, кажуть, тридцяти
Буде і їдного!

Написали одного,
Тридцять положили,
А козаки з тридцяти
Триста ізробили.

Та й махнуло триста їх
 За лиман із Січі,
 На другий день знов ідуть —
 Тиї-ж самі річі.

Ідуть козаки, та й ідуть,
 А Москаль пускає,
 Аж Цариця Москалям
 Приказ посилає,
 Щоб Москалі тую Січ
 До тла зруйнували,
 А козаків щоб усіх
 На Кубань забрали.

Москалі до козаків:
 „Ура Катерина!“
 Але в Січі вже була
 Тільки половина.

85.

П р и с л і в я. *)

Вір, не вір, а не кажи: „брешеш“.

I.

Народив ся я на сьвіт,
 Як їдного раня

*) Ся песа дуже відрізняєть ся від так званих „Приказок“ С. Руданського, але в рукопису його поміщена в відділі „Приказок“ і навіть з початку, немов „Передмова“; тим ми і лишаємо її в сьому відділі.

Моя ненька забагла
Шпаків на сніданя.

А я хлопець молодець
Пожалував мамі,
Серед ліса відпитав
Дупло зі шпаками.

В дупло руку — не іде,
Голови не вихаю,
Сюди туди край дупла,
Та й сам улізаю.

Ходжу голий по дуплі...
Шпачинят до ката!
Я в пазуху й загорнув
Тиї шпачинята.

Вилізати-б, так не то!...
Я й домудрував ся,
Лиш сокиру притащив —
З дупла прорубав ся.

Гиц із дуба на коня!
Кінь собі брикає,
А сокира моя все
Зад йому рубає.

Нагадав ся за сім миль,
Назад подивив ся,
А у коня, як на сьміх,
Лиш пєред лишив ся.

Я і взяв ся йому зад
З верби підправляти
І підправив, та й заліг
На годинку спати.

А кінь х́дить по траві
 І п́ред пасеть ся,
 А зад росте та й росте,
 Аж до неба пнеть ся.

А для моїх шпаченят
 Того було й треба, —
 Додрапались по вербі
 До самого неба.

Пробудив ся, — до шпаків —
 Та де вже до ката!...

Аж на небі половив
 Свої шпаченята...

Ото знову до верби!
 А верба й пропала,
 Бо коняка напаслась,
 Та й знать побрикала.

Щастя тільки, що сьвяті
 Не горшки ліпили,
 Але якось на той час
 Гречку молотили.

Росказав я їм біду,
 Випросив полови,
 Та з полови ізукав
 Мотуз прездоровий.

Вп'яв до неба, та й у низ!
 Міні й горя мало!...

Аж до низу на сім миль
 Мотуза не стало.

З гори й кажуть, що скачи!
 Але я не хочу,

Що в горі собі урву,
 То в низу наточу.
 І спускаюсь собі в низ
 Мало й остаєть ся,
 Щоб урвати кілька раз,
 А мотуз не рветь ся.
 І висїв я кілька літ,
 Мамина дитина,
 І висохла, як дупло,
 Уся середина.
 А рій якомсь пролітав,
 Та туди й забрав ся,
 Наніс меду, щільників,
 Розхазяював ся.
 Наніс меду кілька пуд,
 Ну його з бідою!
 Мотуз рветь ся — я в багно
 Чуть не з головою.
 А тут якомсь по багні
 І качка ходила,
 На чуприну набрела,
 Гніздо собі звилла.
 Яєць много нанесла,
 За дітий помовка,
 Аж нечистая несе
 Голодного вовка.
 Та фурнула з голови,
 А той завинув ся,
 Поїв яйця, та й на чуб
 Хвостом обернув ся.

А я за хвіст: „гуттю-га!“
 А вовк налякав ся,
 Та як скочить — я і гоц!
 На сьвіт показав ся!

II.

І ото вже я підріс,
 Літ десяток бўло;
 Дід ходив ще без штанів,
 А батька й не бўло.

То бувало, коли хто
 В гості запрашає,
 То дід сяде на полу
 Та мене й питає:

„А хто-ж, сину, піде з нас?“
 То я його глажу,
 — Та хто-б, кажу, не пішов,
 Все то їдно — кажу.

Або я піду туди,
 А ви сидіть, діду,
 Або ви собі сидіть,
 А я туди піду.

А зимою холодно,
 Нічим затопити,
 То й питаєть ся дідунь:

„Що, сину, робити?“

— А що-ж? кажу, тра комусь,
 Їхати в дубинку! —

То бувало й каже дід:

„Хто-ж поїде, синку?“

То я й кажу: — Хоч сидіть,
 А я не поїду,
 Хоч посиджу я за вас,
 А ви їдьте, діду!

То бувало й іде дід...
 А раз таки в біса
 Потягнув ся вже і я
 За дідом до ліса.

Тільки входимо у ліс,
 Аж купа ломачча!
 Я сокирою гугуп! —
 Заяць зпід ломачча.

А ми собі не страшки:
 „Гуттю-тю!“ на зайця,
 Та живенько за ломач, —
 Аж там сиві яйця.

„Заберемо!“ — Заберім!
 Зважили дручками,
 То на силу, що згорнув
 У шапку руками.

Ото я їх і приніс,
 А в нас на ту пору
 Розквотала ся свиня,
 Квокче коло двору.
 „Пійміть, діду!“ Дід пійшав,
 Посадив на яйця...

То ми мали шість волів,
 Як орлів, від зайця.
 Зараз таки й запрягли,
 Припічок з'орали,

Та тако́го-ж, кажу, ми
Того хліба мали!...
Що як тих уже женців
Прийшло ся збирати,
То безрукая якась
Сама прийшла жати.

І нажала-ж вона нам
Та кіп наскладала
І стебла вже не було,
А та іще жала.

„А що, сину, каже дід,
Треба спогадати,
А де то ми ті скирти
Будемо складати?“

То бувало я сиджу,
Та й дідови раджу:
— Адже-ж у нас комин є,
На комині! — кажу.

На комині як складемо,
То й не тра сушити,
А на пічі, як Бог дасть,
Будем молотити!

То бувало сьвятий хліб
Аж комин колише!...
Їдна тільки нам біда,
Що вкљюнулись миші.

А кіт якось на полу
Із дідунем грав ся,
Від дідуня гиц на піч,
В закутку закрав ся...

Та як хвостом замахнув —
 Жиди-б його зїли! —
 То в помійницю скирти
 Так і полетїли!

III.

А ото вже дїд підріс,
 Та і одубив ся;
 Після нього через рік
 І батько родив ся.
 Та ото вже тра було
 Батька міні вчити;
 Але за то, як навчив, —
 То-то було жити.

Все було у нас одно
 Здатність і заможність
 І хазяйство й ремество
 І смак і набóжність.
 Мати любить все парне,
 А ми з батьком кисле,
 Мати парить по селу,
 А ми собі киснем.

Мати ходить цілий день,
 Тільки оглядає,
 А ми з батьком у ночі
 Вудку закидаєм.

То бувало таки так
 В добрую годину,
 Як не клюнеть ся кожух,
 То тягнем свитину.

Купувати коли що —
То рука дріжала,
За то купим, то по нас
Аж земля двигала.

А набожні що були,
То сохрани Боже!
Як до церкви серед дня
І не пустять може.

То бувало у ночі
Церкву підкопаєм,
Помолитись хоч на час
Таки повлізаєм.

То так собі розжились,
Що й сьвітлицю мали,
Сьвітило ся, куди глянь,
Лиш стовпи стояли!

А одежі що було!
Боже твоя воля!
Вісім свит у нас було,
А все тіло голе.

Та й хазяйство таки ми
Пораднее мали,
Бо сусіди навкруги
В два плуги орали.

Та й воли які були!
Рога не дістати,
Бо то чорт його і мав
Чого доставати.

А як поле із'орем,
То вже чи є краще?

То не наше, а чуже,
 То чуже, не наше!
 А раз мати таки нам
 Збитка ізробила;
 Взяла батьківський кожух
 Та гречку й накрила.
 А худоби було шмат,
 Гречка лиш біліла,
 Та з кожуха як пішла —
 Чисто гречку з'їла.
 А було й таке у нас,
 Що ми й лавки мали,
 Та все таки через ню
 І то позбували.
 Як умерла — де було
 Домовини взяти?
 Мусїли вже для біди
 І лавки віддати.
 Та ще потім по біді
 І обід справляли,
 Взяли собі понад став
 Людий поскликали.
 Та й просимо їх у двох:
 „Пийте юшку, люди!
 Як виїсте тєє все —
 То там рибка буде!“
 А тепер ми розійшлись,
 Батько шинк тримати,
 А я не так до шинку,
 Як люблю орати.

Батько п'яний все держить
За шинок рукою,
А я орю, як уплюсь,
Носом за коршмою. (1857).

Б А Й К И.

86.

Хмельницький з Ляхами.

Стали колись Хмельницького
Ляхи підмовляти,
Щоби нашу Україну
З Польщею з'єднати...

А Хмельницький їм говорить:
„Сядьте, добрі люди!
Послухайте мою байку,
Чи правдива буде?..

Ото був собі госпóдар,
Мав їдного сина;
І любив він його щиро,
Сказано, дитина...

Любив його, як дитину,
Годив як панятї...

Але в того чоловіка
Був і вуж при хатї...

І бувало, як дитина
За обід сїдає;

В тую пору ізнід печі
 І вуж вилізає...
 І що дитя йому кине,
 Що само упаде;
 Вуж полізе, позбірає,
 Вуж і тому радий!...
 Але раз дитя почало
 Із вужем дрочитись...
 Дрочило ся, дрочило ся,
 Далі стало битись..
 Вуж до піни розівлив ся,
 Укусив дитину...
 Аж надходить і господар
 В ту лиху годину...
 Як ударив по вужови,
 То хвіст і остав ся...
 А вуж живий, та безхвостий
 У нори сховав ся...
 Нема в хаті вже дитини
 І вужа не стало...
 А тим часом господарство,
 Як вода спливало...
 В рік ісплила вся маєтність,
 Всі його пожитки...
 Та вже й на нім не осталось
 Ні рубця, ні нитки...
 Іде бідний до ворожки...
 Сьвітить вона сьвічи,
 Посідила, погадала,
 Каже: „Чоловіче!

Мав же, каже, чоловіче,
 Ти вужа хатнього!
 Все багатство, вся маєтність,
 Все було від нього...

А як ти з ним посварив ся,
 А може й побив ся...
 То ото-ж ти через тее
 Усього лишив ся!..."

Повертаєть ся господар
 До своєї хати,
 Присловив ся коло печі,
 Та й став вужа звати...

Вилізає вуж безхвостий,
 Та й став говорити:
 „Нї вже, каже, чоловіче!
 Разом нам не жити!

Коли ти на мене глянеш, —
 Зараз пригадаєш,
 Що до віку через мене
 Ти сина не маєш!

Коли-ж я на тебе гляну,
 Зараз пригадаю,
 Що до віку через тебе
 Я хвоста не маю.

Буду тобі, чоловіче,
 Все добро робити,
 Але разом із тобою
 Я не буду жити!..."

От так воно, добрі люди!
 Польща — то дитина,

Король польський — то господар,
А вуж — Україна!... (1858).

87.

Ворона і лис.

Пробігає лис голодний,
Через пеньки скаче...

Аж слухає десь ворона
На гиляці краче...

Прибігає, хоч видати,
Та ніяк дістати...

Лис хитрить ся і вертить ся,
Давай підмовляти...

Підмовляє, щоби злізла...

Прищурює очі...

Обіцяє м'яса гори, —

Ворона не хоче...

„І не хочу, і не злізу!

Стала говорити,

Іди собі, коли хочеш,

На село дурити!...

Ти думаєш, що ворона

Розуму не має...

Сидить собі на гиляці,

Нічого не знає...

Та я знаю, що ти хочеш

Як псявіра їсти...

І хіба-б я дурна була,

Щоб думала злізти...“

— „Бог з тобою, голубонько! —
 Став лис прикидатись:
 Та тепер вже, зозуленько,
 Нічого боятись...

Вийшов указ з того сьвіта,
 Щоб мир був усюди!
 Щоби мирно собі жили
 І зьвірі і люди!!..“

А ворона розважає:
 „Брешеш ти, мій враже!...“
 Далі кругом подивилась, —
 Та лисови й каже:

„Та який же мир той буде,
 Та спокій між нами,
 Коли онде йдуть до ліса
 Стрільці із хортами!“

— „Будь здорова, голубонько!“
 „А то що? Куда ти?“
 — „Та-ж стрільців лихе надносить,
 Треба утікати!...“

„А указ же з того сьвіта,
 Що про мир писали?“
 — „Може вони ще указу
 Того не читали“.

„Ну, не бій ся-ж, голубчику!
 Я лиш так сказала...
 Але вашого указу
 І я не читала!...“ (1858).

88.

Вовк, собака і кіт.

Як собака стеріг хату,
То його й тримали...
Як постарів ся небора,
Взяли та й погнали...

Іде бідний дорогою,
Притулку шукає...
Аж у лісі на поляні
Вовк його здиває.

„Куди, каже, йдеш собако?“

— „Притулку шукати!“

„А що-ж твої господарі?“

— „Та вигнали з хати!“

„Ну, нічого! Будеш, каже,
У мене служити...“

В мене будеш, як дитина,
У роскошах жити...

А чи їв ти що сьогодні?“

— „Ні, каже, нічого!“

„То-ж ходімо обідати!“

Каже вовк до нього.

Ідуть вони темним лісом,
Ідуть чагарами,
Ідуть вони пустим зрубом,
Буйними ланами...

Ідуть степом... На степови
Стадо коний грає...

Вовк пригнув ся, поглядає,
Здобич вибірає...

„Бачиш, каже, ту лошицю,
Що білії пята?“

— „Бачу!“ — каже. „Ото з неї
Будем обід мати.“

І в мінуті почав землю

Під собою дерти...

Зачав дерти сиру землю,

Як нависний жерти.

„Подиви ся лиш на мене —
З'їжилась чуприна?...”

— „З'їжилась, собака каже,
Стала як щитина!“

Знов він землю під собою

Зачинає дерти,

Зачинає землю дерти,

Як нависний жерти...

„А поглянь міні лиш в очі:
Чи посоловіли?“

Щес поглянув йому в очі:

— „О, посоловіли!...”

Вовк як куля до лошиці!

Та й не сподівалась!...

Стадо в ноги в чисте поле!...

Лошиця осталась.

Беруть вони ту лошицю,

Теплу ще білують...

Збідували товсті стегна,

Стали та й балують...

Попоїв пес та й гадає:

Нічого служити...

Тепер собі і без вовка

Я вже можу жити...

Тільки землі наїсти ся,

Та сьміло кидатись,

І будь огир, будь лошиця,

А мусить піддатись.

І наївив ся до вівка,

Та й давай брехати...

Давай вівка голодного

Від лошиці гнати.

— „Іди, каже, коли хочеш,

А то прийдуть люди!

Тоді тобі, вражий вовче,

Та й не з медом буде!“

Подивів ся вовк на нього,

Як на того біса,

Махнув хвостом, стрепенув ся,

Та й пішов до ліса.

А собака коло стерва

І днює й почує...

Тільки в нього і роботи,

Що все бенкетує...

І скінчила всю лошицю,

Поживи шукає...

Іде собі дорогою,

Аж кота здібає...

— „Куди, котику, мандруєш?“

„Притулку шукати!“

— „А що-ж твої господарі?“

„Та вигнали з хати!“

— „Ну, нічого, будеш, каже,
У мене служити...

В мене будеш, як дитина,
У роскошах жити!

А чи їв ти що сьогодні?“

„Ні, каже, нічого!“

— „То-ж ходімо обідати!“

Каже пес до нього.

Ідуть вони по степови...

Табун коний грає...

Пес найкращую лошицю

З стада вибірає...

— „Бачиш, каже, ту лошицю,

Що білії пятаї?

Ото зараз, каже, з неї

Будем обід мати!...“

І в мінуті став пес землю

Під собою дерти,

Став він дерти сиру землю,

Як нависний жерти...

— „А що, каже, подиви ся,

Чи чуприна встала?“

„Ба ні, каже, щось не встала!“

— „Та кажи, що встала!

А-ну тепер подиви ся,

Чи встала чуприна?“

Хоч не встала, а кіт каже:

„Встала, як щитина.“

Зачинає знов він землю
 Під собою дёрти...
 Зачинає землю дерти,
 Як навісний жерти!
 „А поглянь-но, каже, в очі,
 Чи посоловіли?“
 Подивився кіт у очі:
 — Не посоловіли!
 „Та кажи бо, старий дурню,
 Що посоловіли!“
 Тоді котик вже і каже,
 Що посоловіли...
 Він як куля до лощиці!
 Вона копитами!
 Так собака і розклався
 До гори ногами!...
 Прийшов котик, глянув в очі —
 Очі вже темніли...
 — От тепер, собі промовив,
 То посоловіли! (1858).

89.

Польський і руський кіт.

Несе мясо руський кіт,
 Польський вихилясом:
 „Що ти, котику, несеш?“
 А той каже: „Мясо“!
 Та як „мясо“ вимовляв,
 Мясо і упало,

І з ним польського kota
 В мінуті не стало.
 Несе мясо польський кіт,
 Руський і питає:
 „Що ти, котику, несеш?“
 — Mięso! — відвічає.
 Та як mięso вимовляв,
 То так стиснув зуби,
 Що бідняка руський кіт
 Лиш облизав губи.

90.

Старий вовк.

Ізнеміг ся старий вовк,
 Ледве що плететь ся,
 Аж з ягнятами вівця
 На полі пасеть ся.
 Приходить він до вівці,
 Став на задні п'яти,
 Прóсить собі на обід
 Їдного ягняти.
 Та і каже, що: „Не дам,
 Не мої ягнята,
 А от он де тато їх,
 Попроси у тата!“
 Пішов вовк до барана,
 Став його благати,
 Щоби йому на обід
 Ягня яке дати.

А той тільки в гору гоп!
Як тріснув рогами, —
Так старого й покотив
До гори ногами!

Підійняв ся старий вовк,
Ледве що плететь ся,
Аж дівить ся: із лошам
Кобила пасеть ся.

Підійшов він і туди,
Став на задні п'яти,
Прóсить собі на обід
В кобили лошати.

Та і каже, що: „Не дам!
Не моє лошатко,
А от каже на горі
Хóдить його татко!“

Вовк до оґера іде,
Став його благати,
Щоби йому на обід
Лоша тее дати.

А той каже йому: „Стій!
Пораджу ся мами“.
Обернув ся, як крисне
Його копитами!

Аж на гони старигань
Полетів до лиха,
Покотив ся разів п'ять,
Підійняв ся стиха.

Іде далі старий вовк,
Ледве що плететь ся,

Аж з пацятами свиня
На горі пасеть ся.

Іде бідний і туди,
Став на задні пяти,
Прóсить собі на обід
Їдного пацяти.

Та́ і каже, що: „Не дам,
Не мої пацята,
А он, каже, попроси,
Коли хоч, у тата“.

Іде вовк до кабана,
Став його благати,
Щоби йому на обід
Поросятко дати.

А той його примостив
Задом над скалою,
Та спереду як турнув
Вовка головою,

То так бідний старигань
З гори й покачав ся...
І лежав він та й лежав,
Далі обізвав ся:

„Оттак, каже, коли хоч
Що небудь зробити, —
То до батька не ходи
Поради просити!“

91.

Засідатель.*)

Гнав ся по́стом засідатель

На чиюсь біду!...

Серед ставу заломив ся

На тонкім леду...

Бють ся соцькі і розсильні,

Бють ся рибаки...

Водять шнури край пролому,

Ості і гаки...

Але йде жидок убогий,

Пейсами потряс :

„Гирсте, гирсте, став питати

Що таке у вас?...“

— Засідатель утопив ся!

Господи прости!...

Ходи, жидку, хоч поможеш

Шнура завести...

*) Песа ця надрукована в книжці М. Драгоманова: „Нові українські пісні про громадські справи“ [Жен. 1891 р. стор. 81], як народня пісня „Про станового“, але як книжку сю рідко де можна здобути і в ній ся песа надрукована з деякими відмінами, що набула вона, певно, обертаючись в народі, то ми друкуємо її тут з нашого рукопису. Що ся песа Руданського — ясно свідчить не тільки власноручний його рукопис, а й самий склад пєси, а заміна засідателя становим вийшла через те, що станові заступили колишніх засідателів.

М. К.

„Гирсте?... на що то шукати
Людської біди!...

Лиш карбованця наставте —
Вийде сам з води!“

VI.

П Р И К А З К И

НА ПОПІВ ТА КСЬОНДЗІВ.

92.

Піп на пущі.

Начитав ся піп удовий,
Як сьвятії жили,
Як то вони по пустинях
Господа молили...

Та й задумав і сам грішний
З сьвітом попроситись,
Зайти собі межі пущі,
Та й собі спасатись...

І зібрав усю громаду,
З нею розпростив ся...
Взяв з собою молитовник,
В пущу віддалив ся...

Але де йому до пущі!
Привик до ковбаски..
До чарочки горілочки,
До борщу, до кашки...

Привик собі як часами
 То й дечого вжити...
 То де йому серед пущі
 Корінцями жити?...
 Пробув в пущі одні сутки...
 Ба щось не прядеть ся...
 Пробув другі піп удовий...
 Ба, вже й нитка рветь ся...
 Взяв добродій молитовник,
 Назад повертає...
 „А що-ж то ви не на пущі?“ —
 Громада питає...
 — „Не питайте, добрі люди!
 Став піп говорити —
 Не з такими животами
 Серед пущі жити!...“

93.

Піп з кропилом.

На Ордані, як звичайно
 У людей буває,
 Ходить батюшка з кропилом,
 Хаті окропляє...
 Ходить батюшка з кропилом...
 Чого-ж тут боятись?
 Але їдна молодиця
 Аж пищить сховатись...
 Ставить діти на припічку,
 Каже їм сказати,

Що матері нема в дома,
 На ярмарку мати...
 Сама лізе під постелю,
 Лежить, упріває...
 Далі чує — отець входить,
 „В Ордані!“ сьпіває.
 Отець входить, всюди кропить,
 Образі й пороги,
 Вікна, стелю і постелю...
 Та й заглянув ноги.
 І нічого... дає дітям
 Хреста цілувати,
 Та й питає, мов не знає:
 „А де ваша мати?“
 — Пішли мати на ярмарок,
 Нема в дома мамі! —
 Закричали малі діти
 Різно голосами...
 „То скажіть же своїй мамі —
 Й показав рукою —
 Нехай бере на ярмарок
 І ноги з собою!“

94.

Піп у ризах.

Ходить собі по ярмарку
 Молодчина жвавий,
 Підглядає, що в батюшки
 Гроші у халяві...

Та і гроші-ж то хороші,
Самії дукати!

„Будь що буде, промовляє,
А треба дістати...“

Сюди, туди повернув ся,
Вже й видумав штуку,
Підступає до батюшки,
Цмок його у руку...

„Батюшечко, став казати,
Вчинить мою волю!...“

Потрудіть ся на часочок
До краму зо мною...

Оце, бачте, я для церкви
Ризи вибіраю,
Та сам бачу, що ні міри,
Ні пуття не знаю...“

Пішов батюшка до краму,
Ризи вибірає,
Вибрав самі що найкращі,
На себе вбірає...

А той присів коло нього
Ніби поправляє,
А тут тільки від калитки
Ремінці збірає...

Шарп калитку... та у ноги...

Піп до нього хоче...

А кацап його за ризи:

„Пагаді, пан-отче!“

Заким отець повернув ся,
З себе ризи скинув...

Молодчина з його грішми
Десь як вітер згинув.

95.

Ч о р т.

Приглянув ся ксьондз добродій
До чужої жінки...
Що день божий посилає
Фіги та родзинки...

Посилає, все питає,
Коли згода буде;
Коли її чоловіка
У дома не буде...

Але жінка не тих жінок:
Подарунки брала,
А ксьондзови усе таки
Слова не давала...

Далі видить треба дати —
Нічого робити...

Тільки собі замишляє
Ксьондза підголити...

Каже мужу. Муж навмисне
Зраня виїжджає,
А вона тут повну скриню
Сажі насипає...

Насипала, зачинила,
В печі розпалила,
Та ніби то на вечерю
Ксьондза запросила...

Ксьондз приходить, габіт з себе...

Жарти починає...

Помаленьку, помаленьку,

Ба вже й обіймає...

Помаленьку, помаленьку,

Ба вже і за діло...

Аж тут раптом коло хати

Щось загуркотіло.

„Ах, нещастя! — жінка каже,

Кінець мого віка!

Чи-ж не лихе притащило

Мого чоловіка!...

Іскидайте живо шмаття,

Голі розбірайтесь!

Та от скриня коло лави,

У скриню ховайтесь!“...

Ксьондз скидає й помагає

Сама господиня...

І в мінуті з голим ксьондзом

Зачинилась скриня...

Входить в хату і господар,

Ніби то не знає...

Стелеть ся собі на скрині,

Та й спати лягає...

Лежить собі на тій скрині...

Та й почав казати:

„А що, жінко, завтра каже,

Тра скриню продати...

Коло нас тут недалеко

Торговиця буде,

Повезу її до лиха,
 Може куплять люде!“
 — На що тобі продавати?
 Каже молодиця,
 Нехай собі буде в дома,
 Може пригодить ся!

„Пригодить ся, пригодить ся...

А знаєш мовчати?

То-ж не твоя, моя скриня!

Я хочу продати!“

І обоє господарі

Разом замовчали...

Замовчали, помирились,

Та й позасипали...

Устав рано пан господар,

Коні запрягає...

Вивалює на віз скриню,

Коні поганяє...

Іде собі на ярмарок

Скриню продавати...

Але їде й пан з жоною

До костьола знати...

Оглядає, та й питає:

„Що везеш, Іване?“

— Везу скриню, Іван каже,

В скрині чорта, пане!

А тут пані обернулась

Та й панови каже:

„Poproś, duszko, tego chłopa,
 Niechaj on pokaże!..“

„А який то чорт у тебе?
 Покажи, Іване!“
 — Дайте хіба рублів копу,
 То покажу, пане!
 Вилічив йому пан гроші...
 Іван ізлізає,
 Кладе гроші у кишеню,
 Скриню відмикає...
 Як вискочить ксьондз із сажі!...
 Боже, Твоя воле!
 Сьвіту божого не бачить,
 Біжить через поле!...
 А тут панї у долонї:
 „Ach moje serduszko!...
 Popatrzaj się, popatrzaj się!
 Jeszcze j samiec duszko!...“

96.

Там її кінець.

Архірей один заморський
 Такий звичай мав,
 Як без гроший була просьба,
 То і не приймав.
 Аж дяк якось коротенько
 Просить стихаря
 І на білу середину
 Кладе хабаря.
 Архірей і не гадає,
 Що там далі є,

Пробіг жваво його просьбу
Та й назад дає.

Той і просить: „Прочитайте!“

— Та я прочитав!

„Та іще раз прочитайте!“

— Ще раз прочитав.

„Моя просьба на тім боці
Там її кінець!“

Аж тоді затримав просьбу
Сьвятий пан-отець.

97.

Ви, пан-отче.

Питаєть ся архірей

Попа молодого:

„Який, каже, тебе чорт

Висьвятив дурного?“

А той йому неборак

Подивив ся в очи:

— Та сьвятили, каже, ви,

Пресьвятий пан-отче.

98.

Чого люди не скажуть.

Не питає архірей,

Що сам не без то́го,

А бештає за гріхи

Вдівця молодого.

„Хто казав вам?“ — каже той.

— Як то хто? а люди!

„Та хто тепер людям тим

Вже вірити буде?

„Та вже вони і на вас,

Пресьвятий пан-отче,

Розказують то і то,

Звичайно не в очі!“

Здихнув собі архіреї:

— Іди-ж, каже, з Богом! —

Та ще й хрестом наділив

Вдівця молодого.

99.

Biskupstwo.

Коли біскуп був не біскуп,

А плебан убогий,

То і пара добре везла,

А часом і ноги.

А як біскупом зробив ся

Та вбив ся у сало,

Тоді йому і чотирьох

Зробило ся мало.

Раз він гнав ся шістьма кіньми

В шовках та у злоті,

Як нагнав ся на баюру,

Застряв у болоті.

Бились, бились сиві коні,

Та й лягли до лиха;

Мовчав, мовчав і сам біскуп,
 Та й промовив стиха:
 „Со то, каже, być plebanem?
 Plebaństwo to głupstwo!
 Lecz biskupem — co za ciężar!
 Ciężarne biskupstwo!“

100.

Pasa na dzieci.

Їздив біскуп по панах,
 Гроший налупив ся,
 Подарунків нахапав,
 Наїв ся, напив ся.

А тут йому ще їден
 Їедзелу підносить
 І ситого на обід
 Ще до себе просить.

Іде біскуп і туди,
 За столом сідає...
 Ото страву подають,
 Дідич припрошає.

А той їв би таки ще,
 Тільки промахнув ся —
 У дорозі на біду
 Поясом стягнув ся.

Що робити? Розпусти —
 Якось не годить ся!
 А так сиди та не їж —
 Дідич образить ся...

Аж тут якось під вікном
 Малі діти грались
 І, звичайне дїтлахи,
 Бігали, сьміялись.
 Ото біскуп не промах
 На хвиглі береть ся:
 „Ej że, dzieci, będą bić!“
 Кричить і сьмієть ся.
 „Ej że, dzieci, będą bić!“
 А діти сьміють ся,
 Та вже собі й до вікна
 По кількоро пнуть ся.
 Тоді біскуп з себе пас:
 „Poczekajcież, dzieci!“
 Та на хлопців помахав:
 „A pasa na dzieci!“

101.

Kurasya od oszu.

Десь там у кляшторі
 За часу їдного
 Сповідав законник
 Ляшка молодого.
 Ляшок признаєть ся,
 Що звів раз дівчину.
 Законник питає:
 „A kiedyż to, synu?“
 Той йому і каже:
 — Raz, каже, w gaiku

Przy szumie strumyka,
 Przy pieniu słowika..
 Przy świetle księżycy "...
 А той бідний слухав,
 Далі ухватив ся
 Руками за вуха:
 — Nie mów, каже, nie mów,
 Nie mów, ja cię proszę,
 Bo ty użył, serce,
 Diabelskich rokoszy.
 „To mnie, moj księżuniu,
 Doktor perswadował,
 Żebym tak się sobie
 Od oczu kurował!“
 А законник бідний
 Тяжко облизав ся...
 Далі: — Nie wierz, serce,
 Nie wierz! — obizwaw ся.
 Bo gdyby to pomoc
 Była od tej kury,
 I ja bym już widział
 Dawno przez te mury!...

102.

Przywitanie

Захтіли брацїшки
 Біскупа витати,
 Та й кажуть їдному
 Привіт написати.

Але той сірома
 Хоч бери на муки,
 І пера не вміє
 Узяти у руки.
 І ходить, сумує,
 Не випіє, не ляже,
 Аж їден брацішок
 Раз до нього каже:
 „Чого так сумуєш?
 Не жури ся, брате!
 Як приїде біскуп —
 Міні давай знати!“
 Приїжджає біскуп,
 Брацішок до того;
 А той як на збитки
 Не писав нічого.
 — „Zmiłuj się, mój bracie!
 Bo cię Pan Bóg skarze!
 А той тільки чарку:
 „Wszystko będzie!“ — каже:
 „Ty staniesz do mowy!
 Ja siądę w zaciszku,
 Со ja będę mówić,
 І ty mów, braciszku!“
 Стає той до мови,
 А той заховав ся,
 Коли чує — шелеп
 В костьолі підняв ся.
 Та й питає того:
 „А już, каже, przyszedł?“

А той до біскупа:
 — „А już, каже, przyszedł?“
 Той бідняка з серцем
 І жальом і сьміхом
 „Cicho!“ йому каже,
 А той собі: — „Cicho!“
 Тоді той озвав ся:
 „Jaki że ty dureń!“
 А той до біскупа:
 — „Jaki że ty dureń!“

103.

Страшний Суд.

В страшно-судную неділю
 Ксьондз казання говорив,
 Став за Божий Суд казати,
 Та й на гріх пересолив.
 Слухав, слухав бідний мазур,
 Далі тяженько здихнув,
 Подивив ся на Jezus-a
 Й головою похитнув.
 „Коли так, промовив, Jezu,
 Ти судити нас будеш;
 То будь певний сам як палець
 Серед раю заживеш!“

104.

Набожний ксьондз.

В'їхав біскуп у село,
 Магура здиває:

„А czy w domu teraz ksiądz?“
Ласкаво питає.

— Ні, не в дома, каже той,
Пішов на хрестини,
Ксьондз сусіда якось мав
Недавно родини...

„Ksiądz ma dzieci i ten chrzci?“

— А що-ж тутай злого?

Той у сього охрестив,
Сей тепер у того!

Почув біскуп та й здихнув:

„Dzieci bez małżeństwa!...

Sługa boski trawi czas!...

Lud bez nabożeństwa!...

А czy często mszę on ma?“

— О, завсїгди, пане!

Хоч так часом підіпе,

Що й рівно не стане.

І руками бідний все

Олтарик хапає,

А все таки цілу мшу

Добре відправляє.*)

*) Приказки „на попів і ксьондзів“ спершу призначали ся для иньшого видання, тим вони й не ввійшли в гурт приказок, а як видання те не скла-ло ся, то друкуємо їх тут після байок С. Руданського, щоб се видання було повнїйше. М. К.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЗЧИК

ТВОРІВ С. РУДАНСЬКОГО І ЗНАДОВІВ ДО ЙОГО
ЖИТТЄПИСИ.

~~~~~

1861 року.

1) Основа № 1, ст. 95—96 (Гей, гей воли!
— Повій вітре на Україну), № 2, ст. 49—53 (Не
кидай мене. — Ластівка. — Ніч у ніч), № 8, ст.
32 (Сни).

2) Опытъ южно-русскаго словаря. К.
Шейковского. К. В. 1-й, на ст. 146 під словом
„Бусель“ уривки з поеми „Лірникові думи“ і на ст.
151 під сл. „Бухили“ паса „Оливо не вадить“.

1872.

3) Правда № 2—3. — Омирової Іліяди пісня
перва в перекладі С. Руданського.

1873.

4) Правда № 21. — Некрольог С. Рудан-
ського.

1875.

5) Правда № 1, 2 і 7 (Іліяда Гомера, збір-
ка третя, пер. С Руданського), № 14 (Іліяда Гомера,

збірка шеста), № 19—22 (Демон, поема Лермонтова в перекладі С. Руданського і М. Гетьманця).

6) Київській телеграфъ № 44 і 45 в ст. „Малорусская литература въ Галичинѣ“ дещо з біографії С. Руданського і про переклад його Гомерової Іліади.

1876.

7) Правда № 1—3 Іліада Гомера, збірка 5.

8) Народни пѣсни Русинѣвъ, изд. А. Н. Щ. и М. Г. — У Львові. Песа: Повій, вітре, на Вкраїну. (Див. № 1.)

9) Малорусскія народныя преданія и рассказы. Сводъ М. Драгоманова Изд. Юго-зап. Отд. Географич. Общества. К. У відділі VIII. „Рассказы о церковныхъ лицахъ и явленіяхъ“ на ст. 89—110 народні оповідання NN-а 1, 2, 3, 4, 7, 9, 10, 12 і 16, записані С. Руданським в с. Хомутинях Под. губ.

1877.

10) Правда № 1—2 (Іліада Гомера, збірка 7) № 10—11 (Те-ж, збірка 8), № 16—18 (Те-ж, збірка 9).

1880.

11) Співомовки. С Руданського. Выдавъ Н. Г. Волинський. К. 72 ст. 12^о. Ц. 30 к. (Збірничок поезий С. Руданського, котрий містить в собі передмову і 28 пєс: Моя смерть. — Наука. — Гей бики! — До дуба. — Пісня. — Голе мое поле. — Пяниця. — Пісня (Згадай мене, мила). — Пісня (Звела мене не біда). — Полюби мене. — Бодай тебе. — Віщий Олег. — Ластівка. — Ніч у-ніч. — Заяць. — Господар хати. — Сьміх. — Господь дав. — Верства. — Вітер і колька. — Ні зле ні добре. — Змисльний Лях. — Надгорода. — Храбрый Лях.

— Розпятий жид. — Жид на чатах. — Барон. — Славная коняка. — Циган на сповіди.)

1881.

12) Руська Антологія. Видане „Академічного братства у Львові“. (Повій, вітре, на Вкраїну. — Звела мене. — Ні зле ні добре. — Наука. — Гей, гей воли — всі песи передруковані з раніших видан, див. № 1 і 11).

13) Нові українські пісні про громадські справи. М. Драгоманова. Ж. Тут на ст. 81 записані пісня „Про станового“, яко народня, але се єсть пєса С. Руданського, звісна б'льше під заг. „Засідатель“.

1882.

14) Winok pisnej małoruskich. Nakładem A. Żurņuka. — В Перемишлї. (Повій, вітре, на Вкраїну див. № 1.)

15) Кієвская старина № 6. — Обманутый салдаты. — Вареники. — Стихотворенія С. Руданскаго, Сообщилъ А. Я. Креминскій.

1883.

16) Кієвская Старина № 2. — Изъ неизданныхъ стихотвореній С. Руданскаго: Мазуръ въ болотѣ. — Спилка.

1884.

17) Зоря № 7. Відважні жида.

18) Нове Зеркало № 13 (Розпятий жид), № 14 (Верства), № 19 (Хоробрий Лях), № 21 (Барон), № 22 (Вітер і колька), № 23. Змисльний Лях), № 24 (Що кому хибує.) Всі передруковані з видання „Співомовкы“ д. № 11.

19) Очерки історії української літератури XIX в. — Н. И. Петрова. — Про Руданського ст. 443—447. З початку те-ж саме було надруковано в жур. „Историческій Вѣстникъ“ Петерб. 1883 р. № 7 ст. 101—106.

1886.

20) Зоря № 2 (Пісня крѣпачки над колискою), № 11 (Нові сьпівомовки С. Руданського: Понизив. — Добра натура. — Пекельна смола. — Чи далеко до Київа. — Невинний Мошко), № 12 (Чи високо до неба? — Аби душа чиста. — Три царі. — Скільки душ? — Мошко і Сура), № 13 (Запорожці у короля. — Пиріг. — Ляшок. — Добре торгувались. — Рак. — Василяни.), № 15 (Глухий і губатий. — Окуляри. — Свивя свинею. — Жонатий. — Допитались. — Гусак. Мошків дах. — А що тепер буде?), № 17 (Турецька кара. — Що кому годить ся. — Холодно — Не мої ноги. — Дудка — Крамна сорочка.), № 18 (Чи голосна церква — Ікра. — Вовки. — Розмова. — А не халасуй.), № 19 (Рабінова дума — Де спіймали. — Козацька міра — По чому дурні. — Люди), № 20 (Балта. — Полотно. — Убитий жид. — Хто кого лучче. — По воді піду.), № 21 (Вареники — Три жиди. — Циган. Наймит.), № 22 (Гуменний. — Мошко Асесор), № 23 (Аршин. — Загадка.), № 24 (Що до кого. — Два рабіни. — Спасибі).

21) Зоря № 5 і 6 — С. В. Руданський. Деякі знадоби до його біографії, з патретом Руданського і малюнком могили його — Одесит.

22) Зоря № 6. — Бібліографічний список творів С. Руданського. — І Ф. — Листи С Руданського до В. Ковальова. Всіх 3

23) Зоря № 9. — До біографії Ст. Руданського. — Б. Познанського. (Звістка про картини Руданського.)

24) Поетичні твори С. Руданського. 14-й т. „Руско-української бібліотеки“ Е. Олесницького. Львів, 64 ст. 16⁰ ц. 10 к. (всіх пєс 37).

25) Зоря № 11 — Співомовки С. Руданського — І. Франка. (Про видання Олесницького і звістка про нові рукописи С. Руданського.)

1887.

26) Зъ житя Русинѡвъ. — Календарь товариства „Просвѣта“ на 1887 рѡкъ. Львів. Біографія С. Руданського з патретом.

27) Ватра. Літературний збѡрникъ. Выдавъ Василь Лукичъ. — В Стрию. Тут поміщені поеми С. Руданського: Мазепа, гетьман український (ст. 13—20) і Павло Полуботок (ст. 37—39).

28) Альбумъ заслуженыхъ Русинѡвъ. Коштомъ Товариства „Просвѣта“. Л. (Патрет С. Руданського).

1888.

29) Библіотека для молодежи № 10. — Славні Русини. — Біографія С. Руданського.

30) Правда № 2 від ст. 57—59. — Павло Апостол, поема С. Руданського.

1889.

31) О. Огоновський. — Історія рускої літератури. — Ч. 11 в. 1 ст. 319—330. (Біографія і лїт. діяльність Ст. Руданського. Перше друкувалося в „Зорі“ за 1887 рік № 19.)

1890.

32) Ілюстрований календарь „Просвѣты“ впоряд. Василем Лукичем на 1891 рік і в збірнику Василя Лукича під заг. „Квѣтка“ [коштом тов. „Просвѣта“ Л. 128 і 4 н. ст. 8⁰. Цїна 25 кр.] — Гетьман Іван Скоропада ст. 18—14.

1891.

33) Зоря № 19. — Забуті вірші С. Руданського — І. Франка (Бусел. 3 поеми: Лірницькі думи, див. під № 2).

34) Иллюстрованный календарь „Просвѣты“ впоряд. Василем Лукичем на 1892 р. і в збірнику Василя Лукича „Родный зѣльникъ“. [Коштом тов. „Просвѣта“. — Л. 136 і 4 нен стор. 8°. Ц. 25 кр.] — Велямін, історична поема С. Руданського ст. 16—17.

1892.

35) Зоря № 1 ст. 13. — До студий над С. Руданським. — І. Франка. (Про його збірку народніх оповідань, див. № 9)

36) Зоря № 2 ст. 39. — Могила С. Руданського — І. Степовика.

37) Зоря № 3. — Відповідь Запорожців Турецькому Султанови — М. К. — (Тут же песа С. Руданського: Ахмет і Запорожці).

38) Зоря № 11. — Пам'ятник на могилі С. Руданського в Ялті — М. К.

39) Зоря № 13. — С. Руданський. До портрета.

40) Правда № 5 ст. 289—292. — Нові приказки С. Руданського. — М. Уманець. Тут же вперше надруковані пєси С. Руданського: Козаки і Москалі. — Московська справа. — Варвара. — Кацапський струмент. — Нєшто лгу. — Рубль мѣдью. — То та любо. — Кацап з гребінцями. — Добрый человекъ. — Запорожці у сенаті.

41) Иллюстрованный календарь „Просвѣты“ впорядк. Василем Лукичем на 1893 р. і в літер. збірці Василя Лукича під заг. „Левада“. [Коштомъ тов. „Просвѣта“. — Л. 101 ст. 8°. Ц. 25 кр.] — Миніх, поема С. Руданського стр. 17—21.

1893.

42) Нові поетичні твори С. Руданського. М. Комар. — Зоря № 1. (Тут же нові пєси Руданського: Прислїва), Зоря № 2 (Піснї: Ти не моя. — Чорний кольор. — Не згадаю гадки. — Ой вийду я у садочок. — Козаче, голубче. — Зозуля. — Серенада. — Сьвітять зорї.), № 4 (Ой чому ти не літаєш. — Тільки-м родилась, злая недоля. — Над колискою. Спи дитя моє. (Повнїйший варіант проти того, щó був надрук. в „Зорі“ за 1886 р. № 2, див. під № 20). — Могила. — Пісня Хмельницького), № 6. (Псалом 109. — Хлопці-молодці. — Голубонько-дівчинонько. — Калино Малино. — Заклята дочка.), № 7. (Приказки. Про жидів: Фурманка з жидами — Рабін і Запорожець. — Бородатий хусит.), № 8. (Що то мати, що то діти. — Штукою зайшов. — Сам поїду. — Три питання.), № 13. (Подорож до Єрусалима. — Оливо не вадить. — Жидівська дитина — Горобці.), № 14. (Голодний жид. — Пан Чехович. — Рсhla. — Масло. — На циганів: Циган з хроном. — Місяць. — Пішов циган на толоку. — Без'язика коняка. — Циганський похорон.), № 15. (Циган в огірках. — Лев і пролев. — Циганська смерть. — Циган пасічник. — Циганський хрест.), № 16. (На Нїмців: Води! — Зелений пес. — Рак. — На Ляхів: Шляхтич: Лятська натура.)

43) Илюстрований калєндарь товариства „Просвѣта“ впорядк. Василем Лукичем на 1894 р. і в літер. збірнику Василя Лукича „Рѣд-на стрѣха“. [Коштом тов. „Просвѣта“. Л. 120 і 4 нен. стор. 8^о. Ц. 25 кр.] поема С. Руданського: Павло Апостол стр. 21—22.

1894.

44) Нові поетичні твори С. Руданського. Зоря № 1. (На Нїмців: Prosie się. — На

панів Ляхів: Кяньовський і Радивил. — *Ratuj bracie.* — *Szukaj sensu.* — Лист. — Камінний сьвятий. — Приказки на своїх Пан і Іван в дорозі.), № 3. (Не вчорашній. — Ой питоньки, питоньки! — Що кого болять.), № 4. (На Калитку. — Цікавість. — Треба всюди приятеля. — Чужая дитина не то, що рідня.), № 6. (Згуба душі. — Ксьондзів наймит. — Крива баба. — Чуприна.), № 8. (На що Бог сотворив. — Еге, гай! — Дощ — Слабий зуб. — Школяр. — Вбили.), № 10. (Порошки. — Черевики. — Попович. — Козак і Король.), № 11. (Розумний панич. — Суходольський. — Варена сокира. — Жалібний дяк. — В сім же № Зорі надруковано патрет С. Руданського.), № 13. (Запорожські шори. Прислів'я.), № 14. (Байки: Хмельницький з Ляхами. — Ворона і лис.) № 19. (Вовк, собака і кіт., N. 20. (Польський і руський кіт. — Старий вовк)

45. Ластівка № 3. (Школяр.), № 5. (Ворона і лис.), № 5. (Розумний панич.) — Всі передруковані з „Зорі“.

46. Дзвінок № 23. Вірші С. Руданського — Вовк, кіт і собака. Передрук з „Зорі“.

47) Ілюстрований календарь товариства „Просвѣта“ на рік 1895. Л. 1894. В літературній частині передруковані з „Зорі“ вірші Руданського: Фурманка з жидами. — Бородатий хусит — Пісня Хмельницького

48) Ілюстрований буковинський календар на рік 1895, коштом товариства „Руска Бесіда“ Чернівці 1894 р. В літературній частині: З поезій С. Руданського. — Прислів'я. (Передрук з „Зорі“), з патретом.

49) Нові поетичні твори С. Руданського. Зоря № 9. (Засідатель, Приказки на попів та ксьондзів: Піп з кропилом. — Піп у ризах), № 10. (Там її кінець. — *Biskupstwo.* — *Pasa na dzieci.* — *Przywitanie.*)

Зібрав М. К.

ПЕРЕГЛЯД ЗМІСТУ.

Увага до „Перегляду“.

Сього (1895-го) року передав міні шан. П. Гн. Житіцький цілу колекцію рукописів Руданського, які в нього переховували ся, та пару поетових листів, де той пише до брата свого Грицька про свою літературну працю. Розглянувшись добре в цих документах та порівнявши ті звістки, які оголосили свого часу др Франко та д. Комар про відомі їм рукописи творів Руданського, я побачив от що:

а) Чернетки віршів Руданського (1851—1860) містять ся в трох рукописних томиках. Перші два томики — у мене, третій — у д. В. Лукича [позичений від дра Франка]. В т. I-м — твори з року 1851 (з 1-го червня) до року 1857; в II-м томі — 1857—1859 (кінчаючи 10-м липнем); в III-м — 1859 (з 26-го вер.) — 1860 (до 3-го падол.). Коло кожного віршу зазначено тут і місяць, і день написання (Такі дати є тільки в чернетках Руданського). Заголовки кожного томику: „Співомовки козака Винка Руданського“. Під терміном „співомовки“ поет розумів не що, як попросту „вірші“: все те, що мовить Сьпіва (муза); чи „пісня“, чи „байка“, чи „приказка“, чи „поема“ — все то була в нього „співомовка“.

б) В літку 1859-го року, ще як 3-й чернетковий томик не був і готовий, Руданський заходив ся

переписувати на чисто перші два томики, щоб надрукувати їх і „пустити у світ не то щоб для слави, а хоч для кешені“ (його власні слова). Перед тим як зачав переписувати свої твори начисто, він спершу зладив „Заголовки I и II кн.“, се-б то покажчик змісту. Той покажчик (він у мене) уже не хронологічний, а систематичний: спершу йде „Преслівля“ (Руданський його написав уже того самого дня, коли й покажчик), потім „Пісні“, потім „Байки“ (= поеми), потім „Приказки“. Сюди заведено заголовки майже всіх віршів, які була в тих двох томиках, навіть таких стидких приказок, яких ніде і ніколи в світі не можна або не варто було-б надрукувати. Так от, дивлячись на ті „Заголовки“, Руданський переписав вірші для друку і дещо проминув; і ніяких дат коло віршів він тут не ставив. Той чистовий зошит він певне відіслав до Києва, і мабуть, що його віддавано до цензури: принаймні тії замазування, які хтось поробив на тім рукописі червоним олівцем, сильно скидають ся на цензорські. Частина з цього рукопису — в мене („Байки світові“), частина в д. Комара (т. зв. „2-й зшиток“, диви на стр. 4—5).

Про другі рукописи Руданського (і його власноручні, і невласноручні), які є в мене, я тут не розводити мусь*); згадаю хіба, що ті приказка, котрі др Франко друкував у „Зорі“ 1886-го р. наче-б то з автографу поетового, друковано з дуже поганого списку: дрови Франкови попросту здало ся, ніби то був автограф (і той список тепер у мене).

Як дістав я від шан. П. Гн. Житецького згадані папери, то вже й д. Комар геть видрукував усьпівомовки, котрі в нього були, і шан. видавець встиг уже затого додрукувати відбитку. Точних дат у цій відбитці не зазначено, бо такі дати мають ст

я

*) Докладну звістку про них я подав для „Життя і Слова“ сього року.

тільки на чернетках Руданського, а я про них міг повідомити шан. видавця лиш дуже пізно. І от щоб хоч як небудь зарадити лихови, ми згодили ся з ним умістити в кінці цієї книжочки ті „Заголовки“, за які я згадував, що їх зложив сам поет. Коло назви кожного віршу („списьмовки“) я поставив дату написання, а тільки не поставив ніяких дат коло титулу тих віршів, котрі надрукував др Франко в „Зорі“ 1886: бо шан. В. Лукич всі їх надрукує вдруге з автентичних рукописів, дак тоді ми й дати повиннаємо всі точно. Заголовки тих віршів, які давніше видав Франко („Зоря“ 1886) та „Правда“ 1892 та „Руско-укр. Бібліотека“, я ставлю в скобках [ ]; так само в скобках стоять заголовки іще ніде надрукованих віршів Руданського, що їх оригінали переходять у мене. Без скобок названо тут тільки ті списьмовки, які читач знайде в цій книжечці; разом коло них стоїть цифра тої сторінки, на якій кожную поезию тут надруковано.

А. Кримський.

Переднє слово від М. Комара . . . . . стор. 1

I. Пісні.

а) *жальки*.

ч.ч.

1. Преслівля. VII/10 1859 (До моїх дум)	9
8. Серенада. 17/X 1857 (Пісня: „Сьвітять зорі“. Голос: „W posnej cisze, w ciemnym pienu“)	19
7. Зозуля. 16/I 1856 („На Подоля з України“, переклад з польського, в Петербурзі)	18
[Сиротина я безродний. 4/IV 1852]	
[Повій вітре з України 24/VII 1856. Друковало ся в „Основі“ 1861 січень ст. 96]	

- і в других виданнях, між иньчим в „Руско-укр. бібл.“].
6. Козаче-голубче	29/X 1858 (На голос: „Дівчино-рибчино“)	16
2. Ти не моя.	19/II 1854 (Камінець-Подольськ.)	11
3. Чорний кольор	18/III 1854 (Кам.-Под.)	11
[Мене забудь. 19/II 1854]		

б) *скаржки.*

14. Псалом 109-й.	21/III 1858 („Зпід неба рідного в неволю“ — В псалтирі це псалом 136-й!)	28
4. Не згадаю гадки	4/XI 1858 (На голос: „Я в дорогу їду“)	13
9. Ой чому ти не літаєш	(Голос: „Кажуть люди, що-м щасливий“) 17/X 1857	19
10. Тільки-м родилась	17/X 1857 (Голос свій)	21

в) *гадки.*

16. Голубонько-дівчинонько	25/IV 1858	30
[Не дивуйтесь, добрі люди. 29/VI 1854. Кам.-Под.]		
17. Калино-малино	17/II 1858	31
5. Ой вийду я.	7/VII 1859 (На голос: „Гуде вітер“)	14

г) *думки.*

11. Над колискою.	25/VIII 1857	21
12. Могила.	25/VIII 1857 (Над могилою)	24
18. Заклята дочка.	(Явір, з чеського). 3/III 1858	33

д) *взбудки.*

15. Хлопці-молодці.	1/I 1858 (На голос: „Ой куме, куме, взавтра субота“)	29

ч.ч,

стор.

13. Пісня Хмельницького. 17/X 1857 (Голос:
„Hej, bracia opryszki!“) 27

II. Байки.

(Спис див. на ст. 4, під рубрикою: „Небилиці“
і „Лірникові думи“. Ніде ще не друковано).

III. Приказки.

85. Преслівля до приказок. 5/VIII 1857 („Вір не
вір, а не кажи: брешеш!“) 126

А. На чужих.

На жидів: а) *жиди з козаками.*

20. Рабин і Запорожець. 8/IV 1858 38
21. Бородатий хусит. 9/IV 1858 42
19. Фурманка з жидами. 7/IV 1858 („Добра
вдяка“) 36
[Козацькая міра, в „Зорі“ 1886, ст. 313]
23. Штукою зайшов. 11/IV 1858 47
[Базиляни, в „Зорі“ 1886, ст. 222]
[Три жиди, *ibid.*, ст. 350]

б) *жиди з мужиками.*

26. Подорож до Єрусалима. 12/IV 1858 49
22. Що то мати, що то діти! 10/IV 1858 (Ко-
билячі яйця) 44
[Співка. 27/VI 1859 — надрук. в „Руско-
укр. Бібл.“]
33. Масло. 10/IV 1858 64
[Хамут. 11/IV 1858]
[Вовки, в „Зорі“ 1886, ст. 297]
[Убитий жид, *ibid.*, ст. 327]
[Хто кого лучче, *ibid.*, ст. 327]
[Невинний Мошко, *ibid.*, ст. 181]

[Що рабин робить? 8/IV 1858]
 [Дивний бик. 27 VI 1859]
 [Піп і жид. 10/IV 1858]

в) *жиди з панамі.*

31.	Ran Czechowicz. 21/II 1859	62
	[Naco tego? 27/VI 1859]	
32.	Pchła. 27/VI 1859	63
	[Niech pan mu śwśnie. 27/VI 1859]	

г) *жиди між собою.*

	[Рабинєва дума, в „Зорі“ 1886, ст. 313]	
	[Два рабини, <i>ibid.</i> , ст. 403]	
24.	Сам поїду. 26/II 1859	48
25.	Три питання. 5/II 1859	49
27.	Олово не вадить. 4/II 1859	59
	[Кравець. 9/IV 1858]	
	[Мошкова пісня. 4/II 1859]	
	[Мошко і Сура, в „Зорі“ 1886, ст. 201]	
28.	Жидівська дитина. 4/II 1859	60
29.	Горобці. 26/II 1859	61
30.	Голодний жид. 26/II 1859	62
	[Мошко-асесор, в „Зорі“ 1886, ст. 364]	

На Турків.

[Руський і турецький Бог. 29/VI 1859]
 [Ахмет III і Запорожці. 29/VI 1859]
 [Турки і козак. 29/VI 1859]
 [Турок і мужик. 29/VI 1859]

На Циганів. а) *Цигани з нашими.*

34.	Циган з хроном. 13/IV 1858	66
36.	Циган на толоці 14/IV 1858	68
42.	Циган-пасічник. 18/VI 1859	79

ч.ч.

стор.

б) Цигани перед нашими.

43. Циганський хрест. 18/VI 1859 81
 [Що до кого, в „Зорі“ 1886, ст. 403]
 [Де спійняли? *ibid.*, ст. 313]
 [Смердячий циган. 18/VI 1859]
 [А котрий син? 14/IV 1858]
 [Циган-наймит, в „Зорі“ 1886, ст. 350]
 37. Без'язика коняка. 14/IV 1858 69
 41. Циганська смерть. 18/VI 1859 79
 39. Циган в огірках. 14/IV 1858 (під заголов-
 ком: „Спасибі!“) 71

в) Цигани між собою.

35. Місяць. 13/IV 1858 67
 [Холодно, в „Зорі“ 1886, ст. 278]
 [Циганська дудка, *ibid.*, ст. 278]
 [А не халасуй! *ibid.*, ст. 297]
 38. Циганський похорон. 14/IV 1858 70
 40. Лев і пролев. 14/IV 1858 72

На Німців.

46. Prosie się. 22/VI 1859 83
 44. Води! 22/VI 1859 82
 47. Рак. 22/VI 1859 (є і в „Зорі“ 1886, ст. 222) 84
 45. Зелений пес. 1/III 1859 83
 [Чий то собачка? 22/VI 1859]
 [Soli nie żałował. 22/VI 1859]

На Ляхів. а) *Ляхи і Москалі.*

- [Московська справа. 24/VI 1859 в „Правді“
 1892]
 [Нешто лгу? 24/VI 1859 *ibidem*]
 [Польща менча, ніж там щось у Катерини.
 24/VI 1859]

б) *Ляхи з нашими.*

[Три царі, в „Зорі“ 1889, ст. 200]

[Пиріг, *ibid.* ст. 221]

54.	Ляцька натура. 8/II 1859	. . . . .	90
63.	Згуба душі. 8/II 1859	. . . . .	104

г) *Ляхи між собою.*

48.	Шляхтич. 27/II 1859	. . . . .	85
53.	Камінний сьвятий. 27/II 1859	. . . . .	89
	[Мазур у болоті. 27/II 1859, в „Рус.-укр. Бібл.“]		
	[Rzera. 25/VI 1859]		

На кацапів: а) *на купців.*

59.	[Добре торгувалось, в „Зорі“ 1886, ст. 221] На калитку. 18/IV 1858	. . . . .	99
	[Варвара 21/VI 1859; в „Правді 1892]		
	[Кацапський струмент. 10/VIII 1859; <i>ibid.</i>]		
	[Сьвічка. 19/VI 1859]		
	[Кацап з гребінцями. 15/IV 1858; в „Правді“ 1892]		

б) *на злодіїв.*

	[Кацапська сповідь. 20/VI 1859]
	[Скачі, Мікалай! 40/VI 1859]
	[Добрий чоловік. 20/VI 1859; в „Правді“ 1892]
	[Рубль медю. 20/VI 1859; в „Правді“ 1892]
	[То-то любо! 20/VI 1859; <i>ibidem</i>]

в) *на мужиків.*

	[І не нахваляться. 19/VI 1859]
	[Малчі! 19/VI 1859]
	[Іадкія слава, 19/VI 1859]

[Бальна́я ма́ть. 19/VI 1859]
 [Что́ так смо́триш? 19/VI 1859]

Б. На своїх.*)

На Москалі́в: а) *Москалі́ з козака́ми.*

- [Запорожці́ під Москвою́, або: Чого́ кому́
 бракує. 18/X 1859; в „Рус.-укр. бібл.“]
 84. Запорозькі́ шори. 21/VI 1859 125
 [Кошовий у́ цариці́. 21/VI 1859]
 [Запорожці́ у́ сенаті́. 21/VI 1859; в „Прав-
 ді“ 1892]
 [Московська́ пуга. 21/VI 1859]

б) *Москалі́ з мужика́ми.*

- [Балта, в „Зорі“ 1886, ст. 327]
 91. Засіда́тель. 18/X 1857 (є́ і в „Рус.-укр. бібл.“
 під заго́ловком: „Вийде́ сам з води“) . . . 149
 [Лошак, в „Зорі“ 1886, ст. 221]
 [Вареники, *ibid.*, ст. 350]

в) *Москалі́ між собою́.*

[Кави́рялов. 21/VI 1859]
 [Рибка-с! 21/VI 1859]
 [На вадапой! 21/VI 1859]
 [Москаль на волах. 15/IV 1858]

На по́пів: а) *попи́ з архі́рея́ми.*

97. Ви, панотче. (Хто́ сьвя́тив?) 11/VI 1859 . . . 158
 98. Чого́ люди́ не скажу́ть! 11/VI 1859 . . . 158

*) Це дуже дивовижний заголовок, бо зараз таки на першім місци стоїть рубрика: „на Москалі́в“, а ми бачили, що в переднійшій відділі (що́ зве́ ся: „на чужих“) була синонімічна рубрика: „на кацапів“. Треба думати, що під терміном: „Москаль“, Руданський розумів „салдата“. Далі, до тієї самої рубрики: „на своїх“ заведяно приказки „на папів між собою“. Чому Руданський не відніс їх до переднійшої рубрики: „На Ляхів“? — А. К.

- [Мало не ригаю. 11/VI 1859]
 96. Там її кінець. 11/VI 1859 157

б) *пони в світі.*

38. Піп на циганським похороні 14/IV 1858 70
 94. Піп на ярмарку (у ризах). 17/IV 1858 152
 92. Піп на пущі. 17/IV 1858 150
 93. Піп з кропилом. 17/IV 1858 151

в) *пони в церкві.*

- [Мцл. 11/VI 1859]
 83. Жалібний дяк. 12/V 1859 124
 75. Попович. 12/V 1859 115
 [Сповідь. 17/IV 1858]

г) *пони в дома.*

- [Пущі. 17/IV 1858]
 [Війна. 8/VI 1859]
 [Свята сімя. 12 VI 1859]

На панів: а) *пани з козаками.*

76. Козак і король. 23/VI 1859 116
 [Запорожці у короля, в „Зорі“ 1886, ст. 220]
 86. Хмельницький і пани (Хм. з Ляхами, Хмель-
 ницького байка). 18/IV 1858 136
 77. Козацькі ксьондзи. 23/VI 1859 118
 78. Смерть козака. 25/VI 1859 119

б) *пани з мужиками.*

- [Гуменний, в „Зорі“ 1886, ст. 363]
 56. Не вчорашній. 30/X 1857 95
 [По чому дурні? в „Зорі“ 1886, ст. 313]
 [Мша. 1/III 1859]
 80. Розумний панич. 1/III 1859 121
 79. Перекусить, пане. 16/IV 1858 120

ч.ч.

стор.

- [Що кому годить ся, в „Зорі“ 1886, ст. 278]
 55. Пан і Іван в дорозі. 16/IV 1858 . . . 90
 [Панна й парубок. 23/VI 1859]

в) *пани з жидами.*

- [А що тепер буде? в „Зорі“ 1886, ст. 254]
 [Загадка. 26/II 1859]
 [Дочка-син. 15/VIII 1858]

г) *пани між собою.*

49. Каньовський і Радзівіл. 23/VI 1859 . . . 86
 50. Ratuł, bracie! 23/VI 1859 . . . 87
 51. Szukaj sensu. 24/VI 1859 . . . 87
 52. Лист. 1/III 1859 . . . 88

На ксьондзів: а) *ксьондзи з мазурами.*

104. Набожний ксьондз. 27/II 1859 . . . 164
 [Мазур на сповіді. 27/II 1859]
 [Пекельна смола, в „Зорі“ 1886, ст. 180]
 103. Страшний суд. 27/II 1859 . . . 164
 64. Ксьондзів наймит. 27/II 1859 . . . 105
 81. Суходольський. 27/II 1859 . . . 121
 65. Крива баба. 1/III 1859 . . . 106
 95. Чорт. 17/IV 1858 . . . 154

б) *ксьондзи з Ляхами.*

110. Pasa na dzieci! 27/II 1859 . . . 160
 101. Kuracya od oczu. 24/VI 1859 . . . 161
 [Patryotyczne kazanie. 24/VI 1859]
 [Gruby Bartko. 25/VI 1859]

в) *ксьондзи між собою.*

- [Піп і ксьондз. 27/II 1859]
 99. Biskupstwo. 27/II 1859 . . . 159
 102. Przywitanie. 25/VI 1859 . . . 162

[Kulbaczka. 25/VI 1859]
[Anastazy. 24/VI 1859]

В. На себе самих.

На мужиків: а) *мужики з циганами.*

39. Циган в огірках. 14/IV 1858	71
37. Циган з конем (Без'язика коняка). 14/IV 1858	69
[По воді піду, в „Зорі“ 1886, ст. 328]	
43. Циганський хрест. 18/VI 1859	81

б) *мужики з панамп.*

57. Лінивий (Ой питоньки, питоньки!) 17/IV 1858	98
73. Порошки. 23/VI 1859	114
[Льоди, в „Зорі“ 1886, ст. 313]	
74. Черевики. 23/VI 1859	115

в) *мужики з козаками.*

66. Чуприна. 8/II 1859	108
67. На що Бог сотворив. 7/VII 1859	109

г) *мужик з мужиком.*

[Понизив, у „Зорі“ 1886, ст. 180]	
[Чи високо до неба, <i>ibid.</i> , ст. 200]	
[Скільки душ, <i>ibid.</i> , ст. 201]	
[Глухий і губатий, <i>ibid.</i> , ст. 253]	
68. Еге, гай! 6/II 1859	109
[Аби душа чиста, в „Зорі“ 1886, ст. 200]	
69. Дощ. 8/VI 1859	109
[Добра натура, у „Зорі“ 1886, ст. 180]	
70. Слабий зуб (Довгий зуб. Було і в „Руско-укр. Бібл.“). 8/V 1859	110

ч.ч.

стор.

д) *мужики з дітьми.*

71. Школяр. 12/V 1859 112
 [Чи далеко до Києва, в „Зорі“ 1886, ст. 181]
 [Чи голосна церква, *ibid.* 296]
72. Вбили. 8/VI 1859 113
58. Що кого болить. 18/IV 1858 98
 [До чого ти здатний? 12/V 1859]
 [Зробіть собачку! 12/V 1859]
 [Колька. 30/X 1857]
 [Рана. 30/X 1857]
 [Пукалка. 30/X 1857]
62. Чужая дитинонька не то, що рідня. 18/V
 1858 101

е) *мужики з собою.*

- [Окуляри, в „Зорі“ 1886, ст. 253]
 [Свиня свинею, *ibid.*, ст. 254]
 [Не мої ноги, *ibid.*, ст. 278]
 [Жонатий, в „Зорі“ 1886, ст. 254]
 [Тільки допечи! 8/V 1859]
 [Кожух. 10/VI 1859]
 [Штука. 10/VI 1859]
60. Цікавість (Допиталась; є і в „Зорі“ 1886,
 ст. 254) 18/IV 1858 99

ж) *мужики з попами.*

- [Просьба до архірея. 14/V 1859]
 [Привітання мужикове. 10/VI 1859]
 [Божі птиці. 14/VI 1859]
 [Горох. 12/VI 1859]
 [Ов! 14/VI 1859]

На жінок: а) *на бабів*

61. Треба всюди приятеля (Баба в церкві) 18/IV
 1858 100

Ч.ч.

стор.

- [Гребінь (Кацап з гребінцями). 15/IV 1858 ;
є в „Правді“ 1892]
82. Варена сокира. 19/VI 1859 122
[Московська гикра, в „Зорі“ 1886, ст. 296]
[Полотно, *ibid.*, ст. 327]
[Гусак, *ibid.*, ст. 254]

б) на молодиць.

93. Піп з кропилом (Сховала ся!) 17/V 1858 151
60. Цікавість (Допиталась! є і в „Зорі“ 1886,
ст. 254). 18/IV 1858 99
[На проскури (Сповідь). 17/IV 1858]
[По старій печаті. 12/VI 1859]
[По християнськи. 15/IV 1858]
[Барабанчик. 19/VI 1859]
[Як обшив! 15/IV 1858]
[По-німецьки. 12/V 1859]

в) на дівчат.

- [Той, що над нами. 18/IV 1858]
[Указ. 18/IV 1858]
[Курка (Сама учить). 18/IV 1858]
[Печені яйця. 8/V 1859]
[Животина. 8/V 1859]

Приказки дитячі.

40. Лев і пролев (Циган). 14/IV 1858 72
89. Польський і руський кіт. 1/III 1859 145
88. Вовк, собака і кіт (Старий пес). 19 IV 1858 141
90. Старий вовк. 7/VII 1859 146
87. Ворона і лис (Хитра ворона). 18/IV 1858 139

Написано „Заголовки“ 10/VII 1859. Петропіль.

З М І С Т.

Передне слово М. Комара	1

I. Пісні:

1. Преслівля	9
2. Ти не моя	11
3. Чорний кольор [з польського]	11
4. Не згадаю гадки	13
5. Ой вийду я у садочок	14
6. Козаче, голубче	16
7. Зозуля [з польського]	18
8. Серенада	19
9. Ой чому ти не літаєш	19
10. Тільком-родилась	21
11. Над колискою	21
12. Могила	24
13. Пісня Хмельницького	27
14. Псалом 109 [„Зпід неба рідного“...]	28
15. Хлопці-молодці! , ...	29
16. Голубонько-дівчинонько	30
17. Калино-малино	31
18. Заклята дочка [з чеського]	33
19. Засідатель	149

II Приказки:

а. Про жидів:

20. Фурманка з жидами	36
21. Рабін і Запорожець	38
22. Бородатий хусит	42
23. Що то мати, що то діти	44

24. Штукою зайшов	47
25. Сам поїду	48
26. Три питання	49
27. Подорож до Брусалима	49
28. Оливо не вадить	59
29. Жидівська дитина	60
30. Горобці	61
31. Голодний жид	62
32. Пан Чехович	62
33. Pchla	63
34. Масло	64

б. На циганів:

35. Циган з хроном	66
36. Місяць	67
37. Пішов циган на толоку	68
38. Без'язика коняка	69
39. Циганський похорон	70
40. Циган в огірках	71
41. Лев і пролев	72
42. Циганська смерть	79
43. Циган пасічник	79
44. Циганський хрест	81

в. На Німців:

45. Води!	82
46. Зелений пес	83
47. Prosie sie	83
48. Рак	84

г. На Ляхів:

49. Шляхтич	85
50. Каньовський і Радивил	86
51. Ratuj bracie!	87
52. Szukaj sensu!	87
53. Лист	88
54. Камінний сьвятий	89
55. Ляська натура	90

д. На своїх:

56. Пан і Іван в дорозі	90

57. Не вчорашній	95
58. Ой питоньки, питоньки	98
59. Що кого болить	98
60. На калитку	99
61. Цікавість	99
62. Треба всюди приятеля	100
63. Чужая дитина не то, що рідня	101
64. Згуба душі	104
65. Ксьондзів наймит	105
66. Крива баба	106
67. Чуприна	108
68. На що Бог сотворив	109
69. Еге, гай!	109
70. Дощ	109
71. Слабий зуб	110
72. Школяр	112
73. Вбили	113
74. Порошки	114
75. Черевики	115
76. Поцович	115
77. Козак і король	116
78. Козацькі ксьондзи	118
79. Смерть козака	119
80. Перекусить пане	120
81. Розумний панич	121
82. Суходольський	121
83. Варена сокира	122
84. Жалібний дяк	124
85. Запорозські шори	125
е. На попів та ксьондзів:	
86. Піп на пущі	150
87. Піп з кропилом	151
88. Піп у ризах	152
89. Чорт	154
90. Там її кінець	157
91. Ви, пан-отче	158
92. Чого люди не скажуть	158

93. Biskupstwo	159
94. Pasa na dzieci	160
95. Kuracya od oczu	161
96. Przywitanie	162
97. Страшний Суд	164
98. Набожний ксьондз	164

III. Прислівя:

99. Народив ся я на сьвіт	126

IV. Байки:

100. Хмельницький з Ляхами	136
101. Ворона і лис	139
102. Вовк, собака і кіт	141
103. Польський і руський кіт	145
104. Старий вовк	146

Перегляд змісту — А. Кримського	175
Бібліографічний показчик творів С. Руданського і знадобів до його життєписи — М. Комара	167

